

Bu davranışa yol veren kültürel kodlara saygı ile..

12.02.2014

www.ahmetsaltik.net

1

HAMİLELER SOKAĞA ÇIKMASIN DİYEN İNANÇER

**EŞ YOKTUR
ZEVCE VARDIR**

[http://cdn.cumhuriyet.com.tr/medya.php?
img=175341&s=0](http://cdn.cumhuriyet.com.tr/medya.php?img=175341&s=0), 21.9.13

İnançer, TRT'deki "Ömer Tuğrul İnançer ile Gönül Dünyamız" adlı programda kadının ekonomik özgürlüğü gibi aldatmacalardan vazgeçilmesi gerektiğini iddia etti. İnançer, "*Çalışan kadın, ben kocama muhtaç değilim deyip yuvasını dağıtıyor.*" dedi.

'Çalışan kadın kocasının değil patronunun hizmetinde'

TRT'deki ramazan programında söylediği "Hamile kadınların sokakta gezmesi estetik değil." sözleriyle tepki çeken Ömer Tuğrul İnançer, bu kez de «*Eş yoktur, zevce vardır.*» dedi.

EŞİM DEĞİL ZEVCEM OLUR

Ben eş demem. Eş yoktur, eşitlik yoktur. Ben karımla, çocuğumla eşit değilim. Eşim değil, zevcem olur. Karı da kurumsallığı anlatmak için kullanılır."

(**Cumhuriyet** portalı, 21.9.13)

Bu davranışa yol veren kültürel kodlara ne demeli??

TIBBİ ANTROPOLOJİ

Dr. Ahmet SALTİK

Ankara Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AbD
2015-16 Ders Yılı, Asistan Eğitim Semineri

*Bu sunu; SAĞLIK SOSYOLOJİSİ
sunumumuzla birlikte okunmalıdır.*

TIP ve ANTROPOLOJİ TOPLUM İÇİNDİR

Because health is about people

And so is anthropology!

Dersin Amaçları ve Öğrenim Hedefleri-1

- 1. Sağlığın; «Ekinisel (Kültürel)» belirteçlerini vurgulamak.**
- 2. Toplum içinde yaşayan, bir başka deyimle “Toplumsallaşmış” (Sosyalleşmiş) bir varlık olarak insanın sağlığının, içinde yaşadığı toplumun Ekinince nasıl ve ne yollarla etkilendiğini işlemek.**
- 3. Toplumsal (Sosyal) ekinin insan ve toplum sağlığına etkilerine ilişkin örnekler üzerinde tartışmak.**

Dersin Amaçları ve Öğrenim Hedefleri-2

4. İnsanın - toplumun kurduğu Ekinsele (Kültürel) yapı - Ekin sistemi- içinde sağlığının yerini ve önemini irdelemek.
5. Sağlığın evrensel tanımında yer alan “.. bedensel, ruhsal ve toplumsal bakımlardan tam bir iyilik durumu..” olgusunun anlamını *Ekinsele boyutta* işlemek.

Dersin Amaçları ve Öğrenim Hedefleri-3

- 6. Öğren(i)cide, insan ve toplum sağlığının, içinde yaşanan toplumun Ekin'inden ayrı düşünölemeyeceği bilincini yerleştirmek.**
- 7. Dersin sonunda öđrenci, Ekin sisteminin ögelerini ve sađlık sistemi ile etkileřim dinamiklerini temel düzeyde kavramıř ve dűřünűř, tutum ve davranıřlarını bu dođrultuda uyumlu kılmaya güdülenmiř olacaktır.**

Dersin Amaçları ve Öğrenim Hedefleri-4

- Introduce how culture affects health
- Illustrate how anthropological perspectives can facilitate effective health care
- Introduce the nature of cultural competence in health care
- Illustrate medical anthropology's major applications in addressing cultures' impacts on health
- Illustrate the broad range of concerns people

- The study of humankind (Anthro[p] = human, ology = the study of)
- Social and cultural aspect of humankind
- Medical anthropology = health, sickness and treatment.

Halk Sağlığı ve Antropoloji-1

1950 lerde **Halk Sağlığı** ve Epidemiyolojide gelişmeler tıp çalışanlarını **sosyal bilim** verilerini kullanmaya zorunlu kılmıştır. Çünkü 2. Dünya Savaşı sonrası beklenmedik yer ve zamanlarda **salgınlar** ıkıyordu! Salgınlara neden olan etkenlerin denetim altına alınma çabaları, sosyal etkenlerin ayırdedilmesini kolaylaştırdı. Öte yandan aynı dönemlerde gelişmiş ülkelerin geri kalmış yoksul toplumlara gtrdkleri hizmetler beklenen lde kabul görmedi. Modern sağlık ürünleri halk tarafından kullanılmadı. Bu başarısız sonuçlar, Halk Sağlıklarının **Toplum, Kültür, Değişme...** gibi sosyalbilim kavramlarına ilgi duymalarına neden olmuştur.

(http://www.antropoloji.net/index.php?option=com_content&view=article&id=154:tibbi-antropolojinin-calisma-alanlari&catid=82&Itemid=475, 15.4.16)

Halk Sağlığı ve Antropoloji-2

Geleneksel toplumlarda hastalıklar yalnızca biyolojik etmenlerle açıklanmıyor. Çevrenin bir parçası sayılan doğa üstü nedenler ve öbür insanlar da hastalığa neden olabilirler. İslam dinli ülkelerde insanlar, doğaüstü güçlerle (Allah ile) ilişkilerini sağlıklı tutmak amacıyla hac, zekat, kurban.. *görevlerini* yerine getirirler. Hastalıktan kurtulmak ve sağlıklarını sürdürmek için doğa üstü güçlere yakınlığı düşünölen evliyalari, şeyhleri ve türbelerini ziyaret ederler. Aynı amaçlarla insanlardan gelecek tehlikeleri önlemek amacıyla nazarlıklar taşırlar. Sürekli *talihsizlik yaşayanlar* kötü insanların etkilerini yok etmek için büyüleri bozan hocalara gider veya kurşun döktürürler. Bu uygulamalar farklı inanç sistemlerinde, coğrafyalarda (*Költürlerde*), değişik örüntülerle sürmekte.

(http://www.antropoloji.net/index.php?option=com_content&view=article&id=154:tibbi-antropolojinin-calisma-alanlari&catid=82&Itemid=475, 15.4.16)

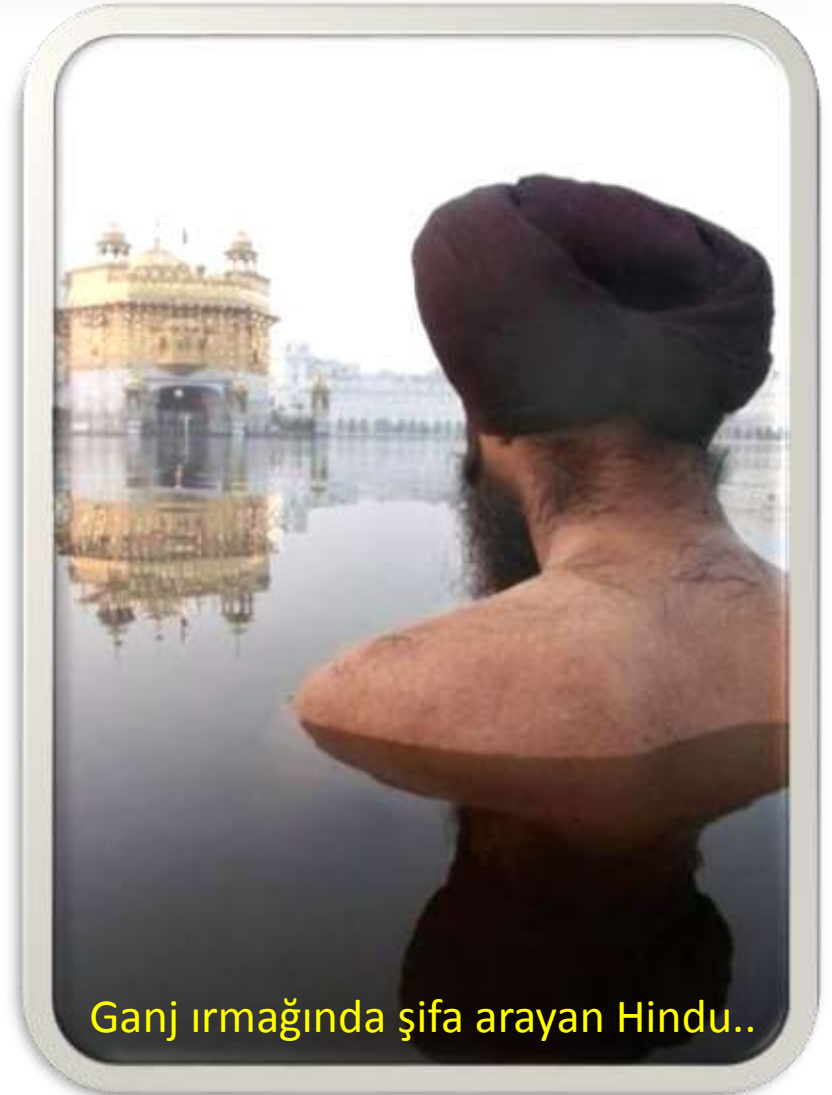
Geleneksel Doktor - Hasta İlişkileri

Tıbbi Antropologların ilgisi, tıp doktorıyla hastalar arasında **kültürel boşluğu** kapatacak teknikler geliştirmeye odaklanmıştır (Vargos,1989). İnsanlar sağlıklı yaşamak ister. Ancak doktorların basit önerilerine uymazlar. Reçeteyi almaz veya ilaçları uygun kullanmazlar. Çoğu zaman doktorla hasta arasında **iletişim sorunları** yaşanır. Hastaların hastalıklarını tanımlama biçimleri, kullandıkları terimler farklıdır. Bu farklılık, kırsal kesimlerde, gecekondularda tanı ve sağaltımı zorlaştırır. Benzer biçimde hastalar da hekimlerin hastalıkla ilgili açıklamalarını ve kullandıkları terimleri anlayamaz. Oysa geleneksel doktor -hasta ilişkisi çok güçlüdür. Hasta ve çevresi yerli hekime güvenir ve önerilerini özenle yerine getirir. Geleneksel doktor - hasta ilişkileri konusunda yapılan araştırmaların sayısı çoktur. Bu araştırmaların, Batı tıp sisteminde yetişmiş doktorlar ve hastaları arasındaki iletişim sorunlarına ışık tutacağı umulur.

(http://www.antropoloji.net/index.php?option=com_content&view=article&id=154:tibbi-antropolojinin-calisma- Alanlari&catid=82&Itemid=475, 15.4.16)

KÜLTÜR / EKİN

- **IT is DEFINED
as LEARNED
BEHAVIOUR
WHICH
has been
SOCIALY
ACQUIRED..**

SAĞLIĞIN BELİRTEÇLERİ

EKİNSEL VARSILLIK ve SAĞLIK

What is Culture?

The values, beliefs, standards, language, thinking patterns, behavioral norms, communications styles, etc. shared by a group of people. It guides decisions and actions of a group through time.

We have an obligation to be respectful and sensitive to another's belief system. Healthcare workers must be culturally competent and comfortable with those they serve. Healthcare workers should understand how their own personal biases and values influence communication with patients, families, and co-workers.

KÜLTÜR - SANAT bize ne verir?

What we know

- Culture and arts are crucial forms of expressing who we are
- They add meaning and purpose
- They help us be resilient
- They help us adapt (a way of coping) with life changes and help us relax as well as helping us be creative
- These are important for health and wellbeing

Medical traditions

- Chinese medicine, Indian Ayurvedic medicine, medical traditions of Africa, Western biomedicine etc.

TIBBİ ANTROPOLOJİ Nedir ??

Tıbbi antropoloji, (uygulamalı) Antropolojinin alt dallarındandır. Tıbbi açılardan kişi ve toplumu inceleyen tıbbi antropoloji görece yeni bir bilim dalıdır.

Sağlık, hastalık, sağaltım gibi olguların Ekinsele (*Kültürel*), toplumsal ve biyolojik izdüşümlerini inceler.

Bunun dışında çok değişik konuları da inceleyen ***Tıbbi Antropoloji***nin gelişimi çoğu Antropologca

4 evrede tanımlanır. 1870'lerde ortaya çıkan ***Ekinsele Antropoloji***, bugün Tıbbi Antropoloji altında incelenen çoğu konu, kavram ve sorunu ele almıştır.

([http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C4%B1bbi antropoloji](http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C4%B1bbi_antropoloji), 11.2.14)

TIBBİ ANTROPOLOJİ Nedir ??

17

1960'lar başında modern Tıbbi Antropoloji ortaya çıkmış, özellikle yerli tıbbında yoğunlaşmıştır. 1970'lerle birlikte tıbbi antropoloji odak noktasını yerli tıp anlayışlarından, çoğunlukla kendi toplumları içinde yer etmiş, biyomedikal kurumlara ve bu kurumlara ilişkin kavramlara çevirmiştir. Son dönemlerde ise tıbbi antropologlar, tıbbın araştırmaya ilişkin konularını incelemeye başlamışlardır. Tıbbi antropoloji, Antropoloji (*İnsanbilim*) ve tıbbın yanı sıra; *Sosyoloji, Epidemiyoloji, Etyoloji, Ekoloji, Ekonomi* gibi bilimlerden de kavram ve yöntem açısından yararlanır.

(http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C4%B1bbi_antropoloji, 11.2.14)

TIBBİ ANTROPOLOJİ Nedir ??

Medical Anthropology

Medical anthropology: comparative biocultural study of disease, health problems, and health care systems

- Examines which diseases and health conditions affect a particular population, and why
- Determines how illness is socially

TIBBİ ANTROPOLOJİ ve EPİDEMİYOLOJİ??

- **Epidemiology** - Concerned with the patterns and spread of disease, including controlling outbreaks
 - CDC
 - Seek out at risk individuals for prevention interventions
- **Cultural epidemiology** – integration of culture into set of explanatory variables used by epidemiologists to explain disease.
 - Condom used during casual intercourse – not primary partner.
 - Sorcery and conspiracy beliefs as a culturally constituted *idiom of distress* in those who are economically and politically marginalized.

- **Health care systems:** beliefs, customs, and specialists concerned with preventing and curing illness
 - Personalistic disease theories: illness caused by sorcerers, witches, ghosts, or ancestral spirits
 - Naturalistic disease theories: illness explained in impersonal terms
 - Emotionalistic disease theories: assume that emotional experiences cause illness (e.g., *susto*)

Sağlık ve Ekin Etkileşimi

*Ekin (Kültür) Antropolojisi,
Tıbbi Antropoloji
tarafından incelenmektedir.*

*Çok iyi bilinmektedir ki;
İnsan sağlığı, bir dizi iç ve dış
öge ya da etmenin türevidir,
bağımlı değişkenidir.*

CULTURAL FACTORS in HEALTH and DISEASE

- **PERSONAL HYGIENE**
- **NUTRITION**
- **IMMUNISATION**
- **SEEKING EARLY MEDICAL CARE**
- **FAMILY PLANNING**
- **CHILD REARING**
- **DISPOSAL of EXCRETA &
REFUSE**

Sağlık bir Ekin ürünüdür...

Sözgelimi **tetanus basili**, dünyanın her yerinde evrensel olarak toprakta varolan bir bakteridir.

Ne var ki; dünya toplumlarında *değişen düzeylerde* hastalık etkenidir ve bu durum ırkların bu hastalık etkenine karşı biyolojik dirençlerinin farklılığına bağlı değildir. Bebeklerinin altına toprak (*iyi kavrulmamış*) bağlayan toplumlarda **yenidoğan tetanusu** çok sık iken; bunu yapmayan toplumlarda çok daha azdır!

**Hastalıkların tek nedeni buzdağının görünür bölümüne denk düşen F-K-B etmenler mi ??
Ya SOSYAL-EKONOMİK-EKİNSEL etmenler?**

DSÖ, 1962, 15. Genel Kurul kararlarından

“ Nedenleri toplum psikolojisi içinde gömülü (*embedded*) batıl inanç ve boş inanlar (hurafeler), milyonlarca insanın ölümüne neden olmaktadır. İnsanlığın kurtuluşu için, malarya ve öteki yıkımlar (*afetler*) gibi; bunların da ortadan kaldırılmasına çalışılmalıdır.”

BOŞ İNANLARIN KAYNAĞI NE ??

Genellikle bu inanışların kaynağında yanlış koşullanmalar ve kişilerin kendi deneyimlerini *Batılaştırması* yatmaktadır.

Örn. birisi o gün bir kara kedi görmüş ve gün içinde tersliklerle karşılaşmışsa, bunu kara kediye bağlamakta ve zamanla bu değerlendirme kulaktan kulağa yaygınlaşarak *kalıplaşmaktadır (Mitler..)*. Hatta *yasalaşmaktadır : Murphy yasası!?*

SAĞLIK; Yaşamın Kültürle Yoğrulmuş Bir Parçası..

‘Sağlık’, yalnızca hasta ya da engelli olmama durumu olarak sınırlandırılmadan, doğum öncesi dönemden başlayıp ölüme dek, **yaşamın kültürle yoğrulmuş bir parçası** olarak ele alınmaktadır.

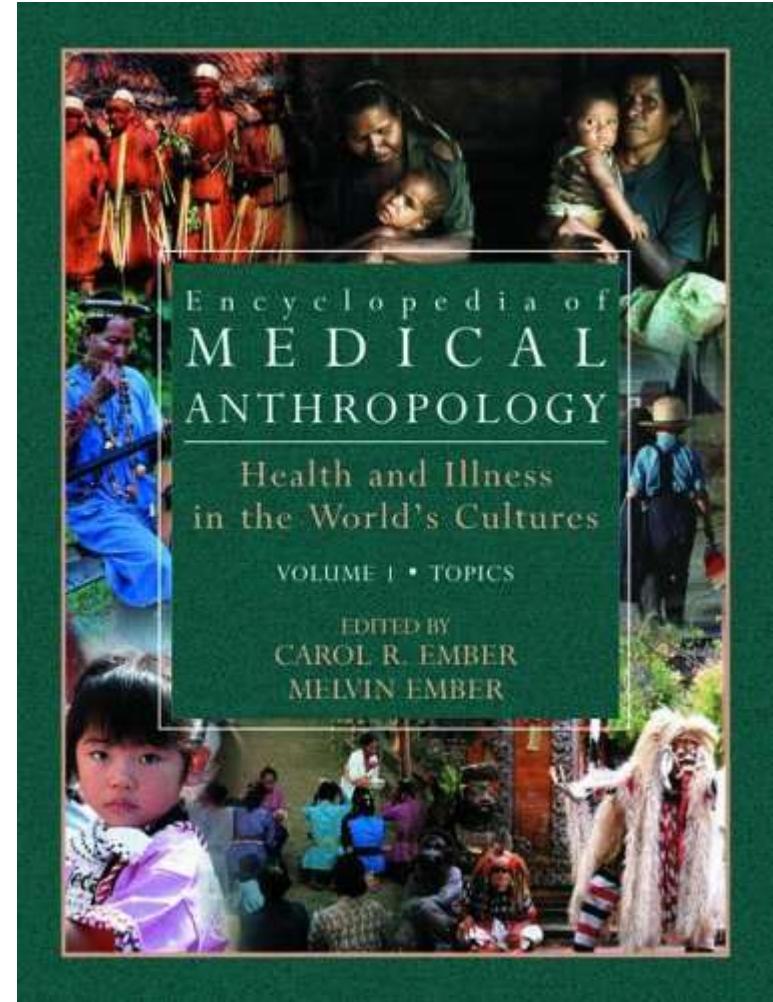
(UNESCO–(DSÖ) ve Tayland Ulusal Kültür Komisyonu’nca düzenlenen Uluslararası Kültür ve Sağlık Konferansı, 27–31 Mayıs 1996)

Eşitsizliğin dışavurumu hastalıktır..
(*Inequality manifests as sickness.*)

Ekin nedir ???

“ Ekin, toplumun bir üyesi olarak kişi tarafından kazanılmış bilgi, inanç, sanat, yasa, ahlak, gelenek ve öbür yetenek ve alışkanlıklar bütünüdür.”

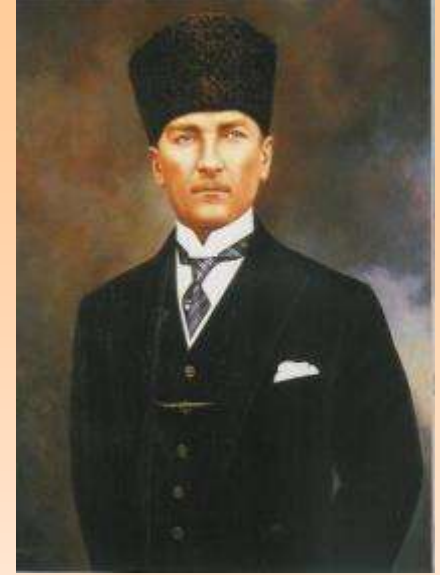

*Eşitsizliğin dışavurumu hastalıktır..
(Inequality manifests as sickness.)*

ATATÜRK'ün Kültür tanımı :

«Türkiye Cumhuriyeti'nin
Temeli **Kültür**'dür.

KÜLTÜR; okumak, okuduğunu
anlamak ve ondan sonuç çıkarmak,
zekayı terbiye etmektir.»

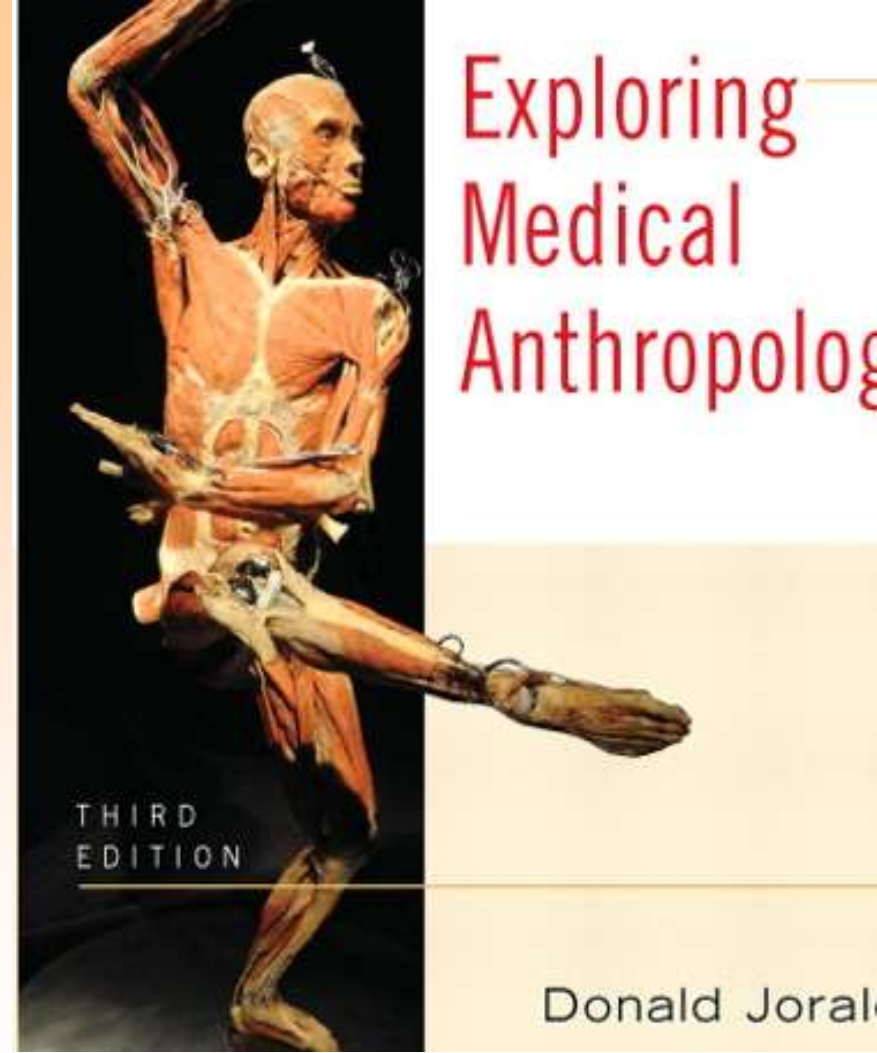

Atatürk, tarihsel görev ve amacının **“Kültür değişmesi”**
olduğunu şöyle dile getirmiştir :

***«Yapmakta olduğumuz Devrimlerin amacı,
Türkiye Cumhuriyeti halkını tümüyle çağcıl ve bütün anlam
ve görünüşü ile uygar bir toplum durumuna getirmektir.»***

Ekinin kökenleri

**“ Açıktır ki,
bir bölüm önyargı
ve dogmalar,
toplum
psikolojisinin
derinliklerindedir..
Ekonomik ve politik
etmenler, bunların
ortaya çıkışında
ikincil derecede
önem taşır. ” (DSÖ)**

İnkültürasyon Nedir ?

- Öğrenim bilinçli değilse, kişi bunu birşeyler öğrenmek amacıyla
- *erekli* (amaçlı) olarak yapmadan öğrenmişse, bu sürecin adı *İnkültürasyon*'dur.
- İnsanlar; yaşamda duyduğu, gördüğü, yaptığı her şeyden bir şeyler öğrenir.
- Yani öğrenim kişiye bir şeyler öğretmek için planlı ve amaçlı değilse, bu «Eğitim» değil, *bilgilendirmedir* (=İnkültürasyon'dur).

Ekin, canlı bir kavramdır

Ekin canlı bir kavramdır,
değişken ve devingendir.

İçeriği, zaman ve yere göre çok değişkendir.

Kişi ve toplum Ekini “Eğitim” le
değiştirilebilir, geliştirilebilir.

Eğitim yoluyla Ekin sel değişim ve dönüşüm;

sabır isteyen, soluk gerektiren bir süreçtir.

İnsanların binlerce yıldır yaşatıp sürdürdükleri

Ekinleri hemen bir çırpıda değiştirilemez.

Fakat bu süreç hem hızlandırılabilir
hem de olumlu içerik kazandırılabilir.

Buna gereksinim de pek çoktur.

Ekin, direngendir..

**Ne var ki; kişiler ve toplumlar
bu anlamda tutucu, tepkisel,
hatta inatçıdırlar.**

Aşağıdaki Çin atasözü çok öğreticidir :

***1 yıl sonrası ise düşündüğün, tohum ek..
10 yıl sonrasını düşünüyorsan, ağaç dik..
Ama 100 yıl sonrası ise tasan,
halkı eğit o zaman...***

Ekin, direngendir..

Bir Siyaset Sosyolojisi Klasığı Ya da Bir Ekin Sosyolojisi – Din Sosyo-psikolojisi «Harikası» (!)

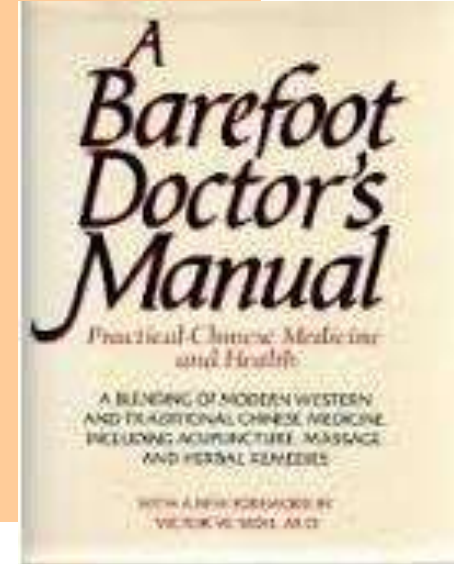
- CIA denetiminde yürütölen bu etkinliğin ilk başarılı örneği Moon Tarikatı.
- *1951'de Kore'yi işgal eden ABD, Kore'yi bölüp Güney Kore'yi sömürgeleştirirken, bir de Hıristiyan tarikatı kurdu ve Güney Kore nüfusunun % 40'ı, Budistlikten vazgeçip Hıristiyan oldu!*
- Bu «başarı»daki (?) en önemli pay, bilinen adıyla Moon Tarikatı'nın. Resmi adıyla anarsak, Birleştirme Kilisesi'nin.

<http://ahmetsaltik.net/2014/03/03/fethullah-gulen-35-yildir-ciaden-maas-aliyor/>, 3.3.14

Eski bir Çin Şiiri

*İnsanlara gidin
Aralarında yaşayın
Onları sevin
Onlardan öğrenin
Onların bildikleriyle başlayın işlerinize
Ve sahip oldukları üzerine kurun çalışmalarınızı
İşinizi bitirip
Görevlerinizi tamamladığınızda
Eğer insanlar
“ Biz O’nu kendimiz yaptık.”
Diyorlarsa,
Siz iyi bir öğretmensiniz..*

Temel eğitim - *UNESCO* (1945)

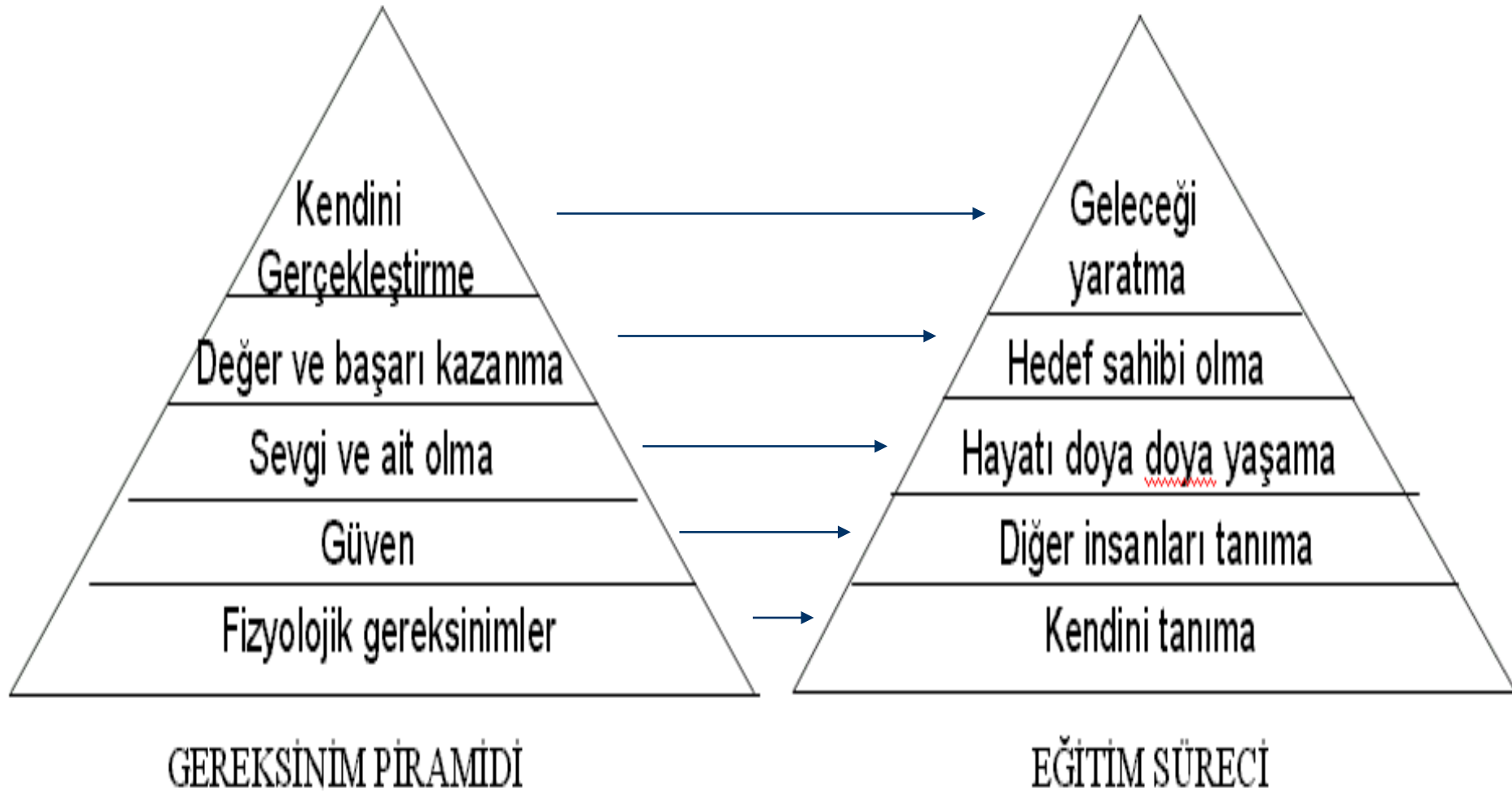
Halka / Ulusa kendi sorunlarını ve bu sorunların çözüm yollarını bul - dur - mak; toplumun değer yargılarını ve davranışlarını, yaşadıkları toplumu daha yüksek bir düzeye çıkarmak için çaba gösterecek biçimde değiştirmek; kişilere insanlık, vatandaşlık / yurttaşlık hak, özgürlük ve ödevlerini benimsetmektir..

Temel eğitim - *UNESCO (1945)*

Dolayısıyla; UNESCO'nun da vurguladığı üzere insanlara; soru soran, *“Neden?”*, *“Niçin?”*, *“Acaba?”* türünden duyup-ışittiklerini, görüp-görmediklerini sorgulama, us ve mantık süzgecinden geçirme alışkanlığı edindiren, yurtsever, demokratik-laik ve bilimsel bir eğitim sistemi; vazgeçilmez ulusal hedefimiz ve *“Ekin politikamız”* olmalıdır. 21. yy'ın en büyük kaynağı aydın (*entelektüel*) toplum ancak böyle yetiştirilebilir!

GEREKİNİMLER ve EĞİTİM İÇERİĞİ DENGESİ..

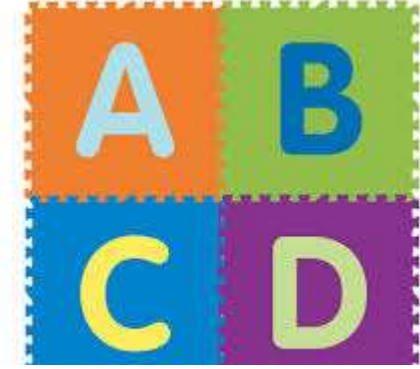
Prof.Dr.Emine DEMİREL, AÜTF Farmakoloji AbD. Trakya Ün. 2001-2 ders yılı açış dersinden

Temel Eğitim ve Olumlu Ekinisel Değerler..

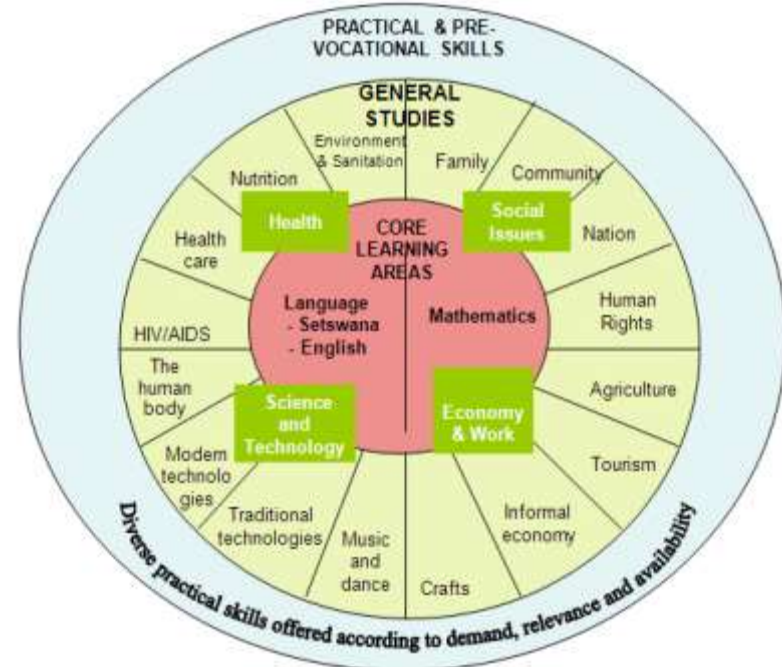
Çok nettir ki; bilimsel içerik ve felsefeli bir **Temel Eğitim**, kişi ve toplum Ekininin hem yeni *olumlu Ekinisel değerler*le

varsıllaşmasını sağlamakta; hem de olumsuz öğelerin, temel eğitimin geliştirdiği

“**sorgulama** / us ve bilimin süzgecinden geçirme” davranışı ile zaman içinde ayıklanmasına katkı vermektedir.

Curriculum Matrix by content areas

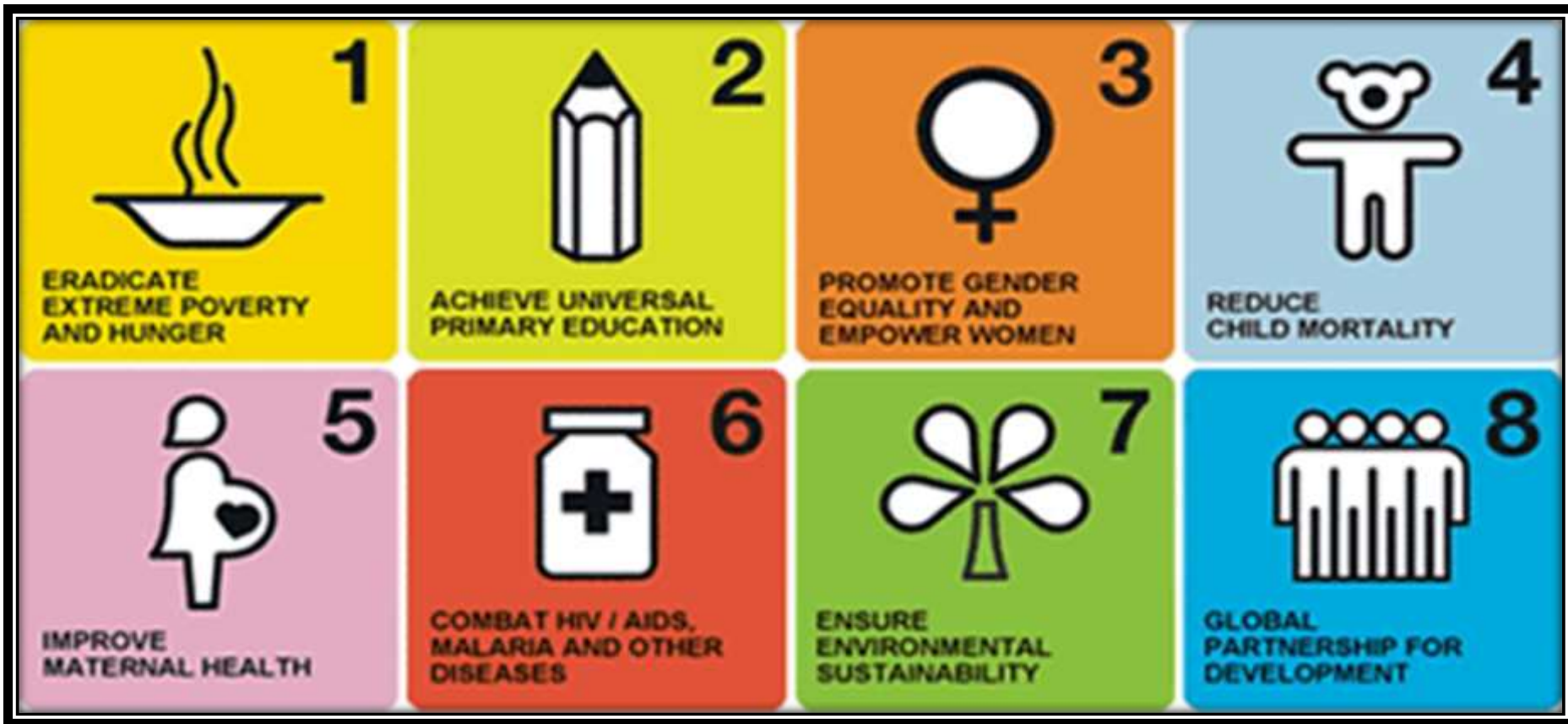

«Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli Kültür'dür.»

Mustafa Kemal ATATÜRK

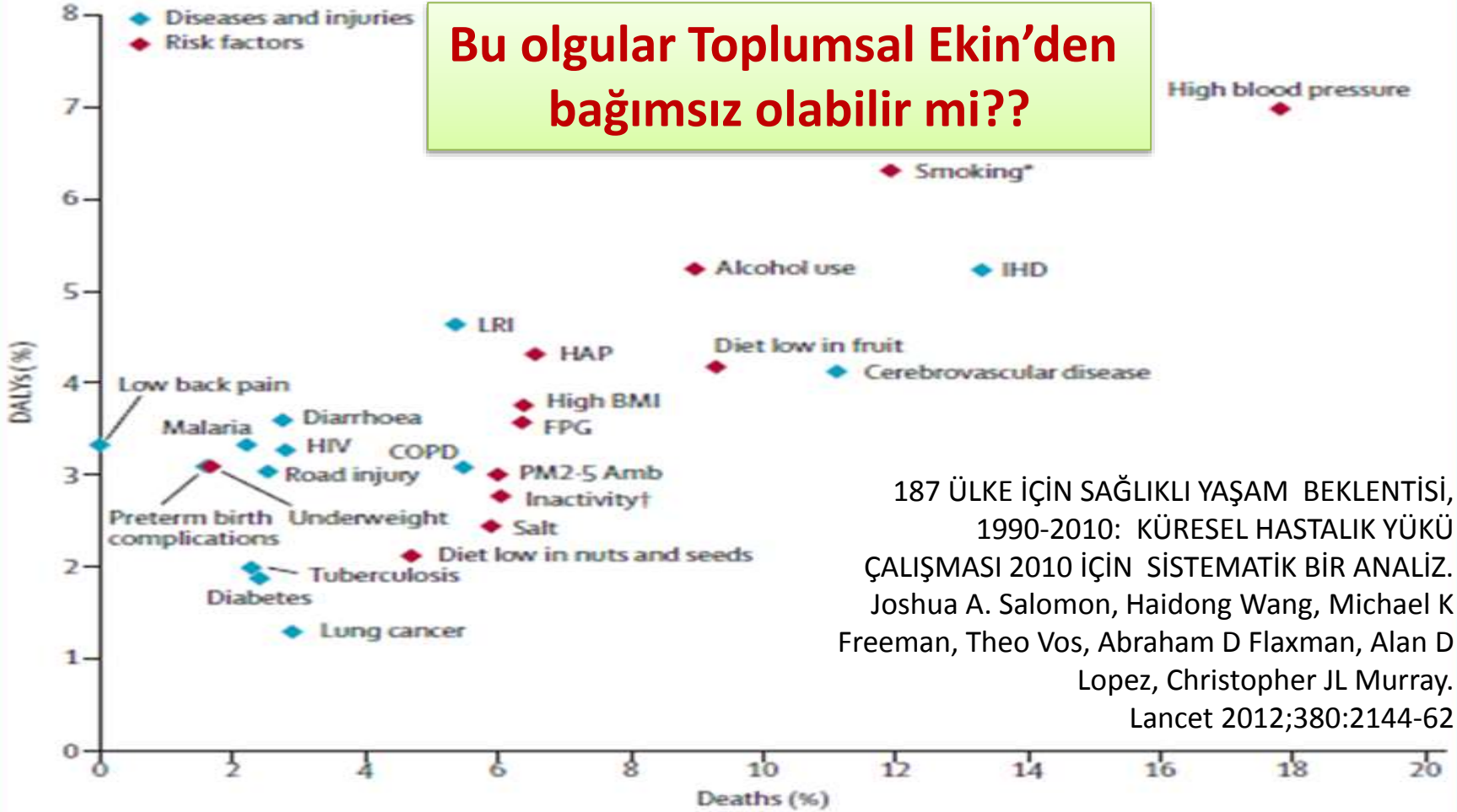
Türkiye Cumhuriyeti, her şeyden önce bir Kültür Devrimidir.

**187 ÜLKE İÇİN SAĞLIKLI YAŞAM BEKLENTİSİ,
1990 - 2010 : *KÜRESEL HASTALIK YÜKÜ ÇALIŞMASI*
2010 İÇİN SİSTEMATİK BİR ÇÖZÜMLEME**

(Joshua A. Salomon, Haidong Wang, Michael K Freeman, Theo Vos, Abraham D Flaxman, Alan D Lopez, Christopher JL Murray. Lancet 2012;380:2144-62)

Bu olgular Toplumsal Ekin'den bağımsız olabilir mi??

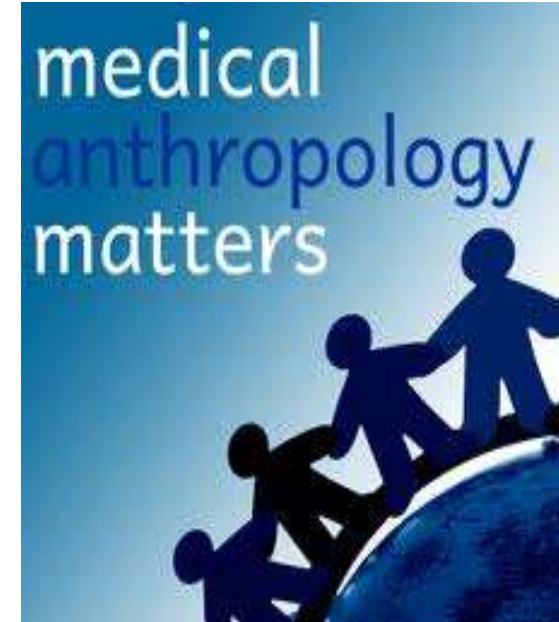
187 ÜLKE İÇİN SAĞLIKLI YAŞAM BEKLENTİSİ,
1990-2010: KÜRESEL HASTALIK YÜKÜ
ÇALIŞMASI 2010 İÇİN SİSTEMATİK BİR ANALİZ.
Joshua A. Salomon, Haidong Wang, Michael K
Freeman, Theo Vos, Abraham D Flaxman, Alan D
Lopez, Christopher JL Murray.
Lancet 2012;380:2144-62

Figure 2: Comparison of the magnitude of the ten leading diseases and injuries and the ten leading risk factors based on the percentage of global deaths and the percentage of global DALYs, 2010
The figure shows 25 total diseases, injuries, and risk factors because some of the largest contributors to disability-adjusted life years (DALYs) were not in the top ten for deaths, and vice versa. DALYs=disability-adjusted life years. IHD=ischæmic heart disease. LRI=lower respiratory infections. COPD=chronic obstructive pulmonary disease. HAP=household air pollution from solid fuels. BMI=body-mass index. FPG=fasting plasma glucose. PM2.5 Amb=ambient particulate matter pollution. *Tobacco smoking, including second-hand smoke. †Physical inactivity and low physical activity.

Ekin'e olumlu katkı vermek?

Başta Hekimler olmak üzere, **sağlık eğitimi** yapan kişiler **sabırlı** olmalı, çabalarının meyvelerini çoğu kez orta ya da uzun erimde verebileceğini **unutmamalı**; dolayısıyla umutsuzluğa da **kapılmamalıdır**.

Toplumsal Ekin'e olumlu katkılar sağlayabilmek için, uzun erimli planlar yapma zorunluğu akıldan çıkarılmamalıdır.

Sağlığı Koruyup Geliştirici Bir Ekin..

UNESCO'nun tanımındaki amaçlara uygun bir **temel eğitimin** (*Basic Education*) tüm ülke, giderek dünya yurttaşlarına verilebilirse; insanlar daha olumlu, ***sağlığı koruyup geliştirici bir Ekin*** edinebilir. Ya da tersinden söylenirse, *kişi ve toplum sağlığıyla olumsuz etkileşen Ekin (Kültür) öğeleri* geliştirmez; bu olumsuz yargıları tutum ya da davranış aşamasına taşımadan reddedebilirler.

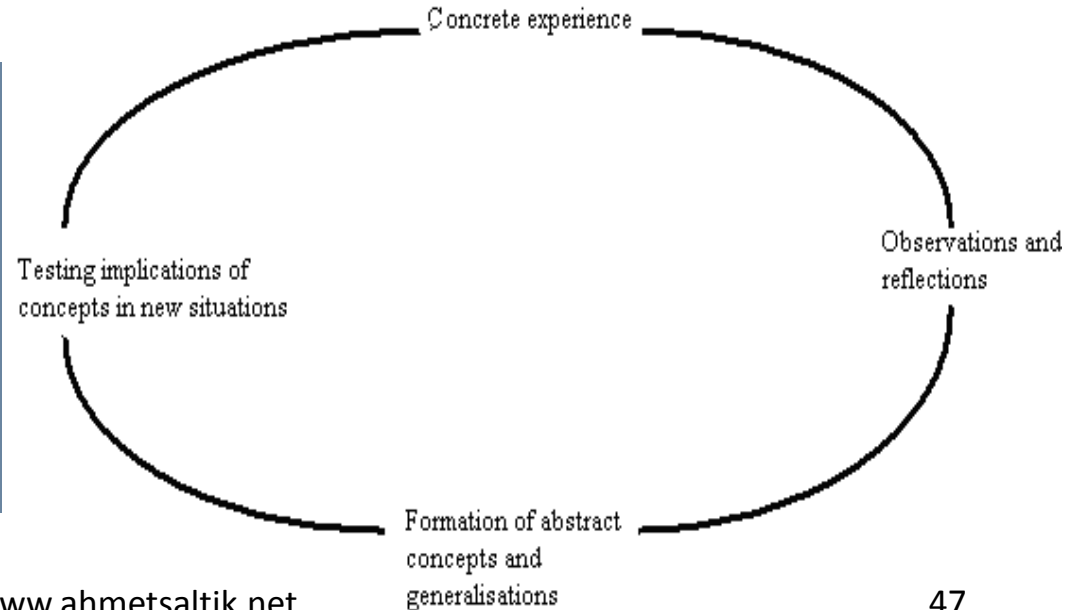
Ekin ve sağlığı iyileştirmek

*Toplumsal Ekin'in olumlu değişim ve gelişimi ile **sağlığın iyileştirilmesi**, halka sağlık hizmeti veren tüm sağlık alışanlarınının 1 numaralı görevidir..*

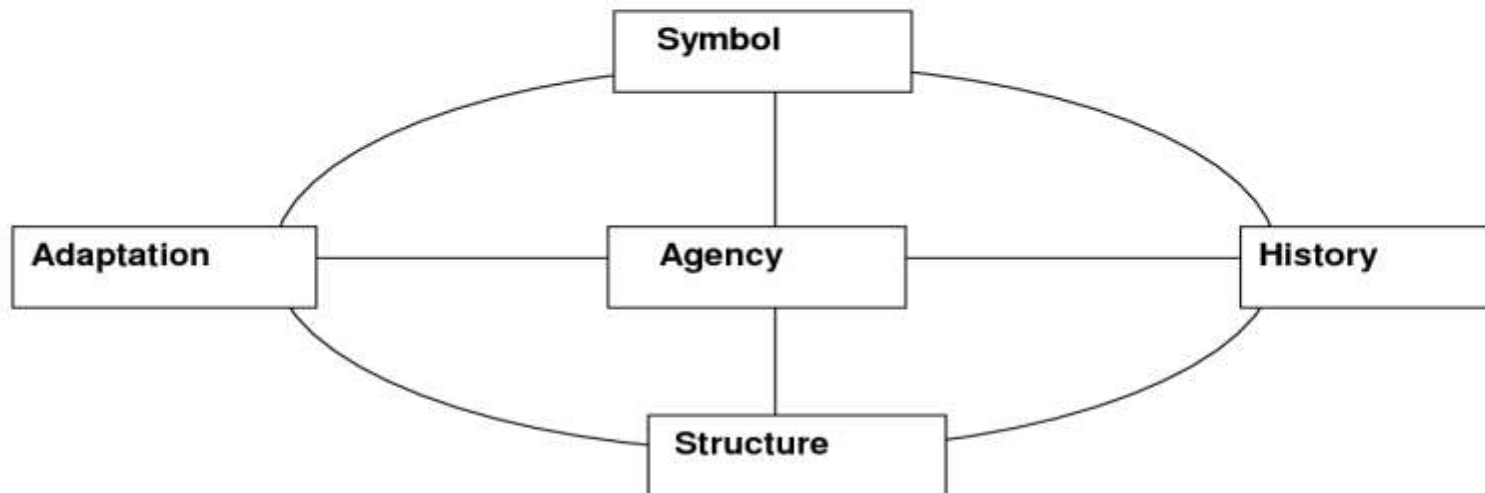

Ekin'in sağlığa yansması..

Kişilerin hastalık karşısındaki tutum ve davranışları, aslında üyesi oldukları toplumun değer yargıları, inanç sistemleri veya tek sözcük ile Ekin'inin yansmasıdır.

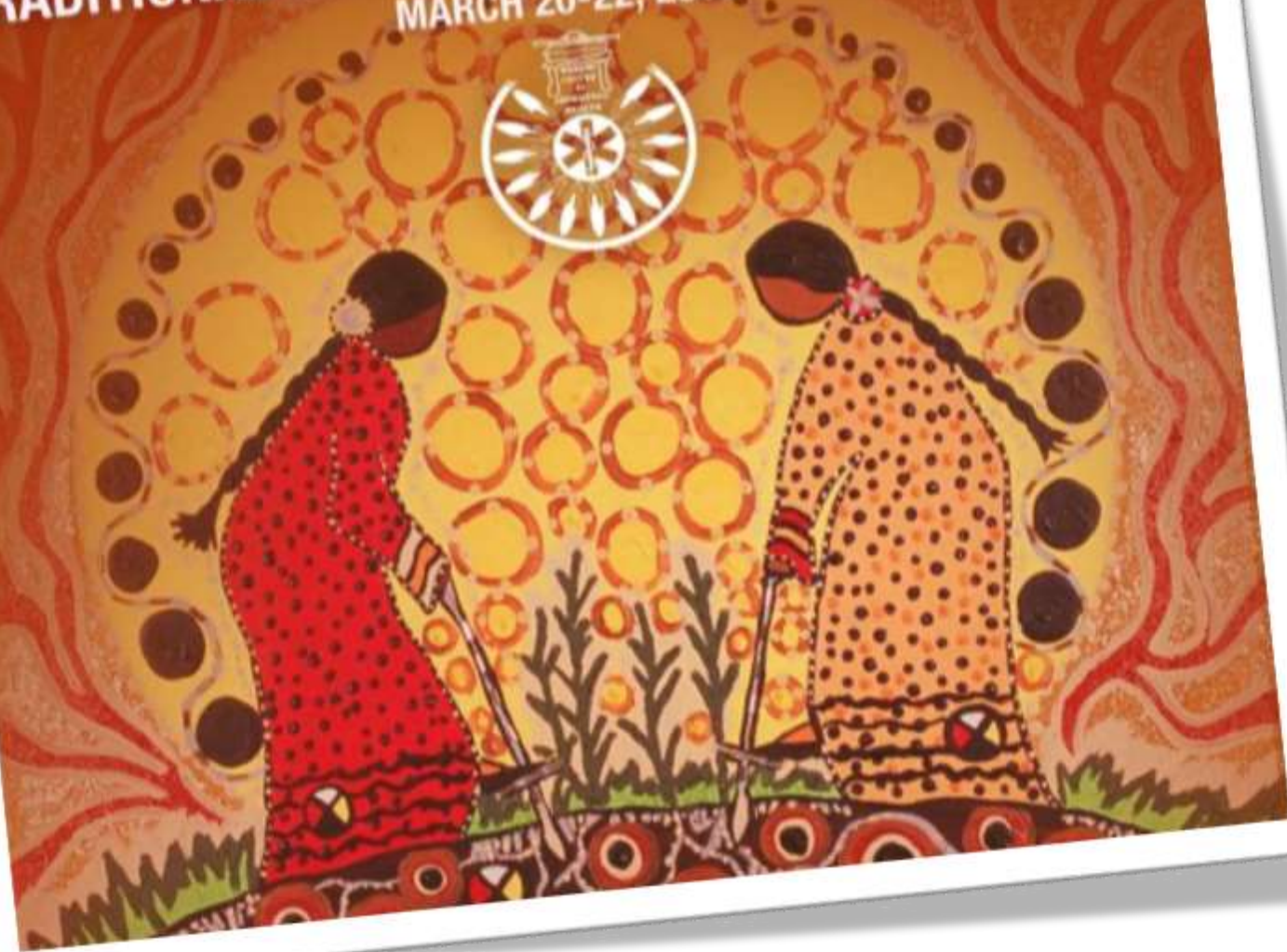
MEDICAL ANTHROPOLOGY and the ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVE

Ekin'in İnsan ve Toplum Yaşamında Yeri

WABANO CENTRE PRESENTS: CULTURE AS TREATMENT SERIES
"TRADITIONAL MEDICINES: HEALTH FROM THE LAND"
MARCH 20-22, 2013

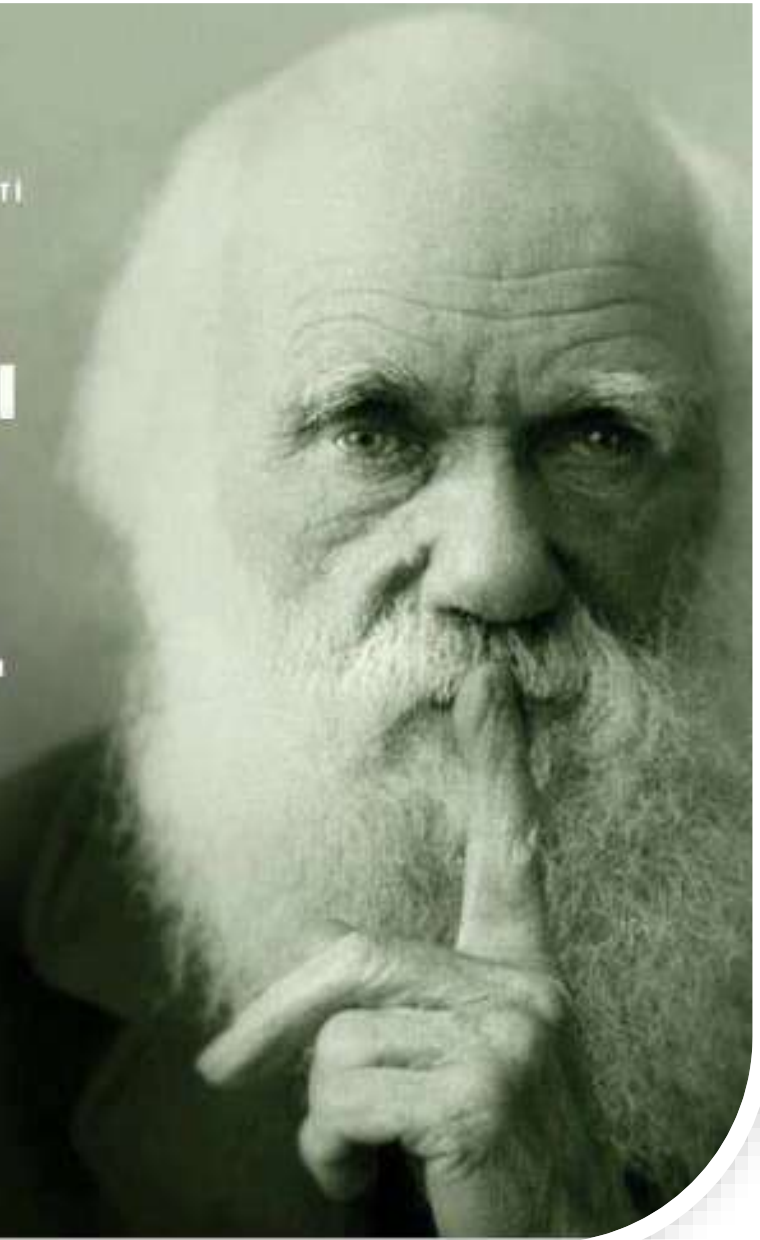
**Evrin Kuramcısı
Charles Darwin..**

**Bilin ve sanat bir kuşun
kanadı gibidir. Bu iki kanadı
kullanabilen toplumlar uçar
ve özgür olurlar.**

Uçamayanlar ise tavuk olur.

**Tavuk toplum,
önüne atılan bir avuç yemi
gagalarken, arkadan
yumurtalarının alındığının
farkında bile olmaz.**

Doğrudan Hastalıkla İlgisi Olmayan Geleneksel Uygulamalar

“Dalakla ilgili olduğuna inanılan hastalıklarda, hastanın karnına doğru okuyan hoca, daha sonra siyah saplı bir bıçakla dalağı kesiyormuş gibi hareketler yapar...”

“Boğmaca olan çocuk cami önündeki bir taşa yatırılır ve boğazı, Ocaklı biri tarafından bıçakla sıvanır...” NİÇİN ??

Dinsel-Büyüsel İşlemleri Kapsayan Geleneksel Uygulamalar

“Kekeme çocuğa cami kapısı açtırılır.”

“Yürüyemeyen çocuğun iki ayak başparmağı bir iple bağlanıp, camiden ilk çıkan kişiye kestirilir.”

“Kısır olduğuna inanılan kadın üç kere bir devenin altından geçip, deveden aldığı tüyü koynunda saklar.”

“Baş ağrısında dua okunarak, türbedeki keçe külah hastanın başına geçirilir.”

“Türbe anahtarı, boğmaca olan çocuğun boğazına sürülür ve türbede bir gece bırakılan gömlek kırk gün çocuğa giydirilir.”

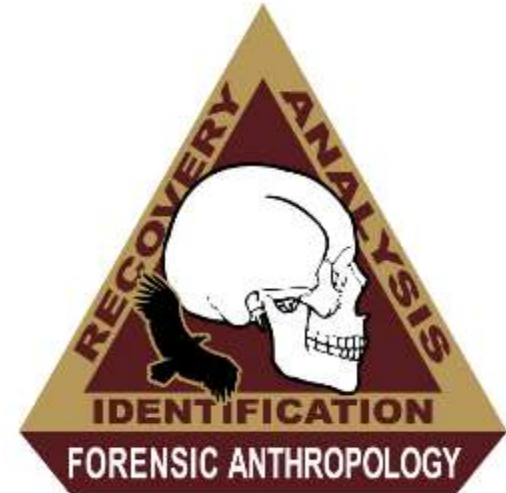
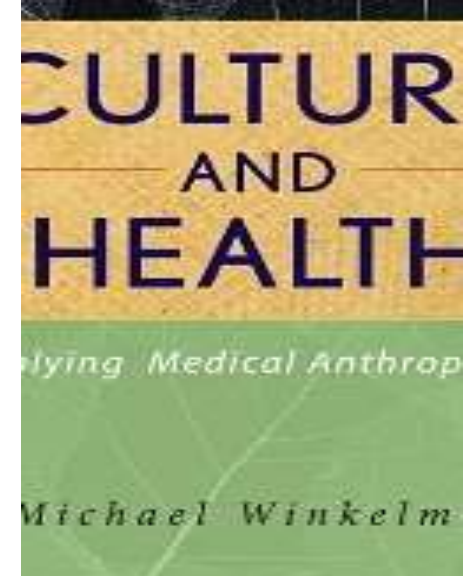
“Felçli hasta türbe penceresinden geçirilir.”

“Akıl hastası bir, üç, beş, yedi gün türbede yatırılır.” **NIÇİN ??**

Yeniden Yapılandırıcı Eğitim..

Bu amaçla; toplumu yeniden yapılandırıcı, biçimlendirici, yepyeni değerlerle bezenmiş bir “**Ekin sel doku**” oluşturma, yaratma gereği vardır. Bunu başarabilmek için, ülkenin Ekin politikalarının **YENİDEN YAPILANDIRICI** (*re-konstrüksiyonist*) olması zorunludur.

Usa ve bilime ters, dolayısıyla kişi ve toplum sağlığına zarar verici Ekin sel öğelerin kararlılıkla ayıklanması ve yerlerine olumlu ve yararlı (**Bilimsel!**) olanlarının konulması kaçınılmazdır.

Toplumsal Ekin'in Değişim Süreci

Sözünü ettiğimiz, “***bir toplumsal Ekin değişimi süreci***” dir ve başlıca, «Sağlık Eğitimi» ile başarılacaktır.

Bu nedenle, ***Sağlık Eğitimi*** alışmaları;

Halkta konuyu öğrenme ve uygulama isteği yaratma ile başlamalı;

Yüz yüze sağlık eğitimine ağırlık verilmeli ve bu eğitim halkın tanıdığı, değer verdiği ve inandığı kişilerce yapılmalı;

Sürekli olmalı;

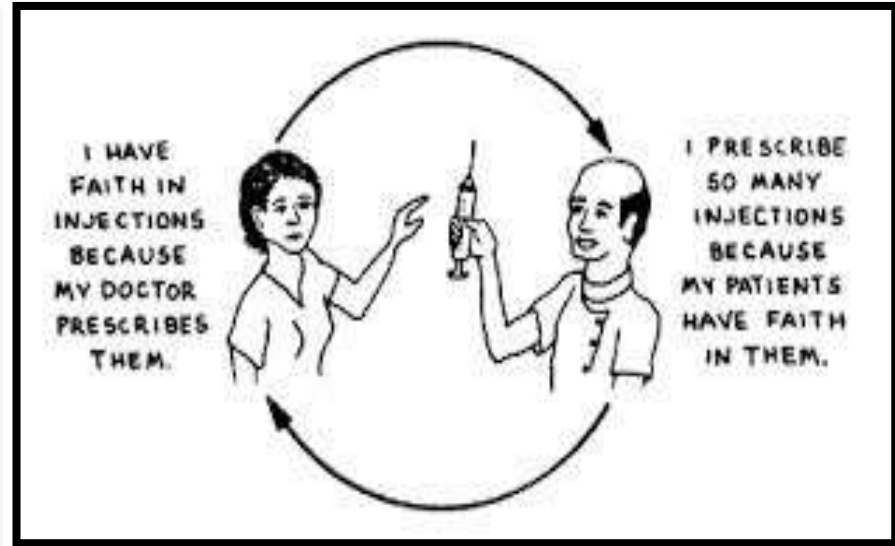
Toplumda çocuklardan yaşlılara ***herkesi kapsamalı***;

Uygulama olanakları da sağlanmış olmalı ve

uygulama yaptırılmalıdır...

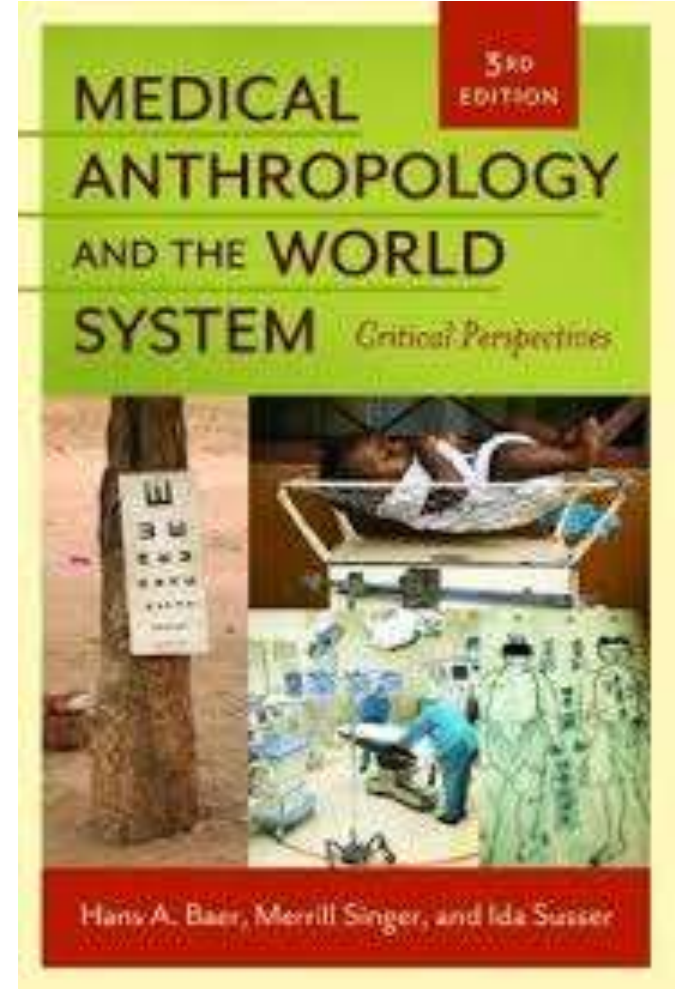
Toplum sağlığına ilgi uyandırmak..

Köklü bir sağlık eğitiminin yerleştirilmesi,
kişisel sağlığa olduğu ölçüde,
**kitlesele (toplumsal, kolektif) sağlığa da
olumlu bir ilgi uyandırır.**
**Böylece toplum; sağlığını amaç edinen
çalışmaların yapılmasını ister, destekler.**

Kişi ve toplumun temel Ekinsele bileşenleri

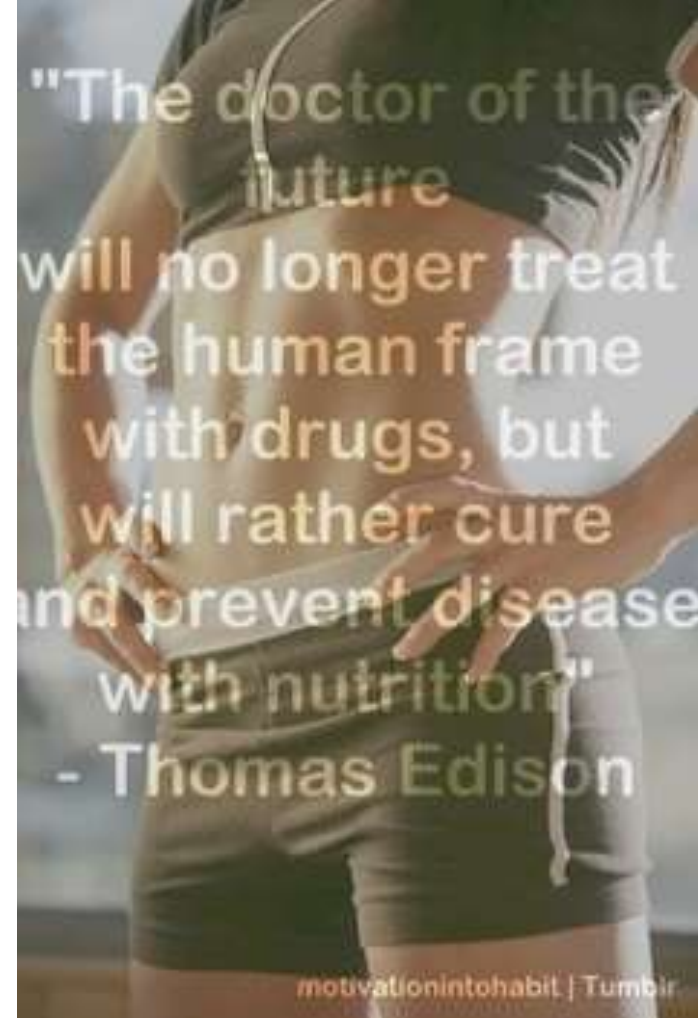
- **Gelenekler**
- **Tutumlar**
- **Alışkanlıklar**
- **Egemen değer yargılar**
- **İnançlar sistemleri**
- **Amaçlar... dır.**

Tıbbi folklor..

Bunların içerikleri iyice tanınmalıdır. Hekimler, görev yerlerinde halkın “**tıbbi folklör**”ünü öğrenmelidir.

Bu folklör içinde olumlu öğeler korunarak pekiştirilmeli; olumsuz ve dolayısıyla sağlığa zarar verenlerin ise, bulunup giderilmesine çalışılmalıdır.

Eğitsel bilgi – beceri..

(Tıbbi) Antropolog, sosyolog, psikolog, etnolog, sosyal çalışmacı, eğitim bilimci, pedagog, androgog (yetişkin eğitimcisi).. takımında (ekipte) görev alacaklardır.

Sağlık çalışanlarının başta hekimler, takımdaki yeri yaşamsaldır.

Ancak, salt mesleksi teknik bilgi ve becerilerin yetmeyeceği; mutlaka *eğitsel bilgi-beceri* de kazanılması gereği tartışmalıdır.

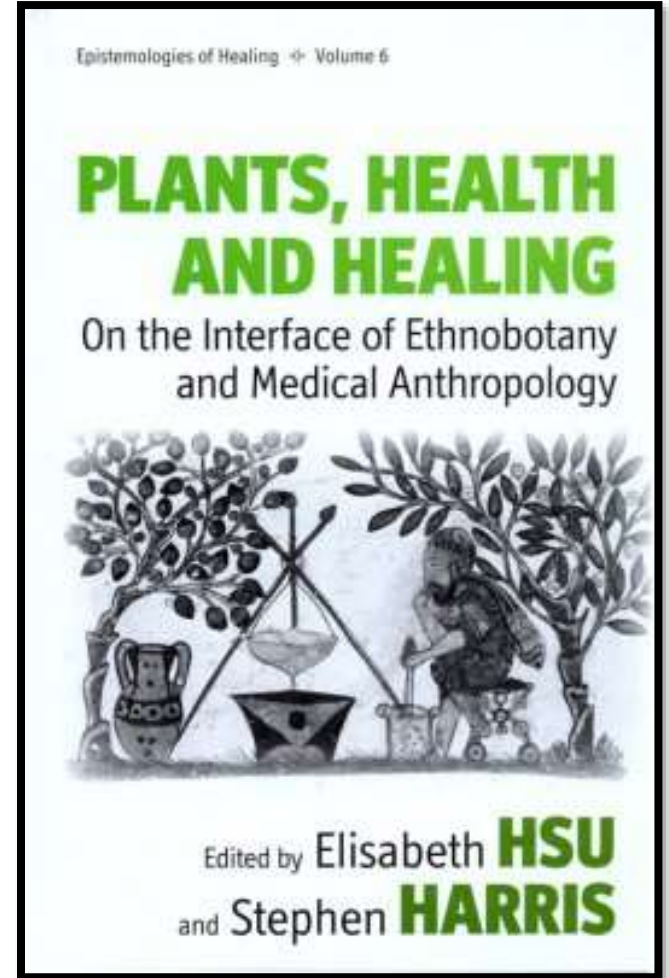

Daha iyi sağlık ??

İlginçtir ki; hastalık ve kazalardan korunmanın önemli ölçüde olanaklı olduğu; Sağlık bakımından, bugünkü olanaklarla bile daha iyi bir durumun yaratılabileceği.. bilinci kitlelerde yerleşmemiştir.

Bir düşünür; yazgı (kader) için şu değerlendirmede bulunmakta :

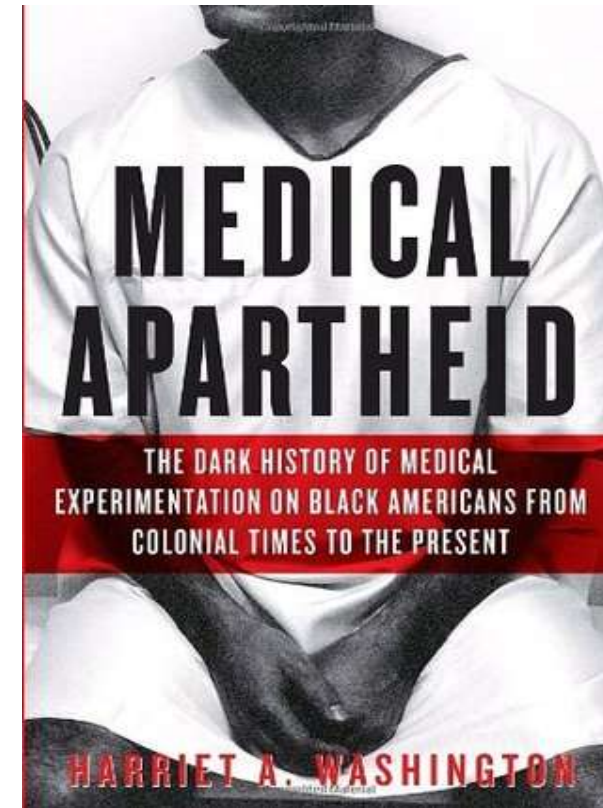
« Yazgı, kimilerini terk; kimilerini tutsak eder. »

Top 10 Most Common Health Issues

1. Physical Activity and Nutrition
2. Overweight and Obesity
3. Tobacco
4. Substance Abuse
5. HIV/AIDS
6. Mental Health
7. Injury and Violence
8. Environmental Quality
9. Immunization
10. Access to Health Care

Hangisi Ekin'den
bağımsız??

<http://www.urmc.rochester.edu/senior-health/common-issues/top-ten.cfm>, 29.11.13

Sağlığa kaynak ayırımı Ekin'den bağımsız mı??

Niçin daha ekonomik ve etkin olmamakla birlikte, hastalıkların sağaltımı hizmetlerine özellikle gelişmekte olan ÷lkelerde -anlaşılmaz bir biçimde- KORUMA'dan kezlerce çok kaynak ayrılmakta?

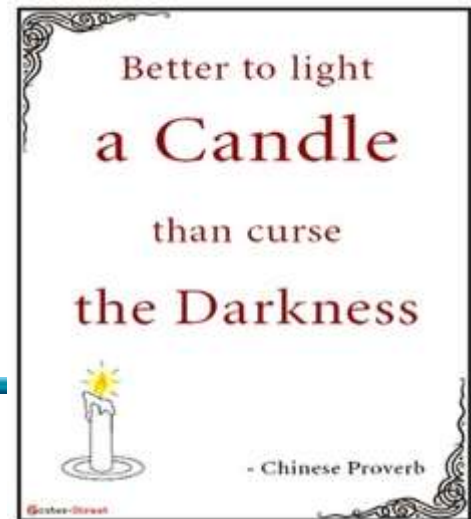
Gerçekte bu politika da bir Ekin ürünü – türevi değil mi??

Oysa Almanya, yasayla koruyucu sağlık hizmeti kullanarak iflastan kurtuldu! Krankenkasse (Alman Kamu Sosyal Güvenlik Kurumu) yasasıyla dönemsel (periyodik) muayeneleri zorunlu kılarak sağaltım giderlerini denetleyebildi!..

Kadim bir Ekinisel yargı..

Japon Atasözü
ne söylüyor??

*Hekimin akıllısı
hastayla değil
sağlamla uğraşır..*

Toplumsal “değerler sistemi” içinde sağlığın yeri

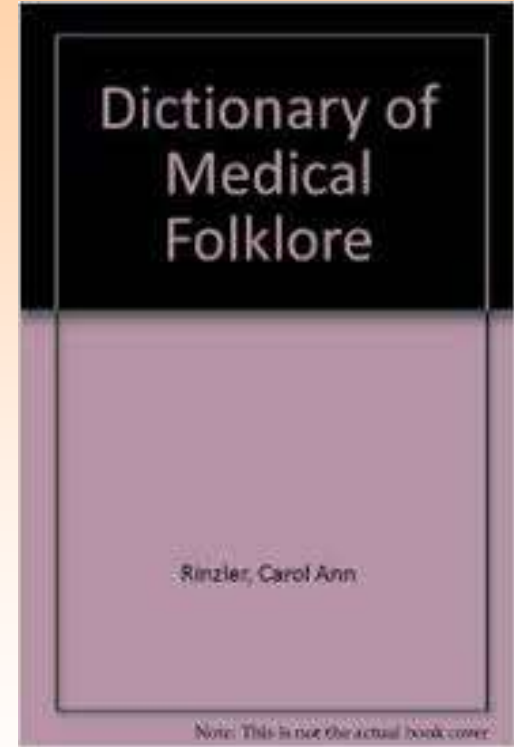
- ◆ Toplumsal “değerler sistemi” içinde sağlık, ortalarda bir yerlerdedir.
- ◆ A. Maslow’un *Gereksinimler Hiyerarşisi*’nde güvenlik, fizyolojik gereksinimler ve eğlenceden sonra gelmektedir!
- ◆ Bu yanlışı düzeltmek için toplumda *etkili otorite sistemleri* saptanıp eğitilmelidir :

Sağlık eğitimcileri tıbbi folklörü iyi bilmeli..

- Siyasal önderler
- Dinsel önderler
- Devlet yöneticileri
- Aşiret reisleri
- Öğretmenler
- Endüstride şef ve ustabaşlar
- Eczacılar öbür sağlık çalışanları
- Ve de **he-kim-ler** !..

Sağlık eğitimi yapacakların, tıbbi folklörü
-yöresel ve ülkesel çapta-

tüm öğeleriyle iyice tanınmaları gerekmektedir.

TIBBİ FOLKLÖR ÖRNEKLERİ-1

- TB kalıtsaldır (?!)
- *Kanser şifasızdır (?!)*
- Dudağını emen çocuk büyüyünce katil olur (?!)
- *Can boğazdan gelir (Boğazdan da gitmez mi?!)*
- Limon kabuğu yiyen çocuk kısır olur (?!)
- *Başlarını birbirine çarpan 2 kişiden birinin kel olma tehlikesi vardır. Bu tehlikeyi gidermenin yolu, kafaların tekrar tokuşturulmasıdır(?!)*
- Doğumdan sonra üzerinden 3 ezan geçmeden bebek emzirilmez (?!)

TIBBİ FOLKLÖR ÖRNEKLERİ-2

- Gebe ve emziklilere süt ve ürünleri, yumurta zararlıdır (?!)
- *Arpacık çıkan göze 3 kez vurulur (?!)*
- Bir yarasayı canlı tutup, horoz sesi gelmeyen bir yerde yaktıktan sonra bir adamın koluna bağlanırsa bu adama mermi işlemez ve kimse kötülük yapamaz (?!)
- *Bir dirhem et bin ayıp örter (?!)*
(Günümüzde tersi egemen değil mi? Nasıl değişti dersiniz?)

TIBBİ FOLKLÖR ÖRNEKLERİ-3

- ❖ Çocuğa cinsel eğitim zararlıdır (?!)
(leylek masallarına devam..)
- ❖ *Müminin artığı mümine şifadır (?!)*
- ❖ Gebe kadın saçını kestirirse bebeği sakat doğar?!
- ❖ *Katoliklerde D&C, kan, doku, organ aktarımı (nakli, transplantasyonu) yasağı (?!)*
- ❖ Taun (bulaşıcı-salgın hastalık) olan kente girilmez ve çıkılmaz! {Çok yerinde bir öneri!}
- ❖ *Loğusalarda görülen albastı (puerperal sepsis) önlenemez; bu bir tür lanettir (?!)*
- ❖ Bebek terlemesin diye tuzlanır, kundaklanır, emziğine şeker sürülür (?!)

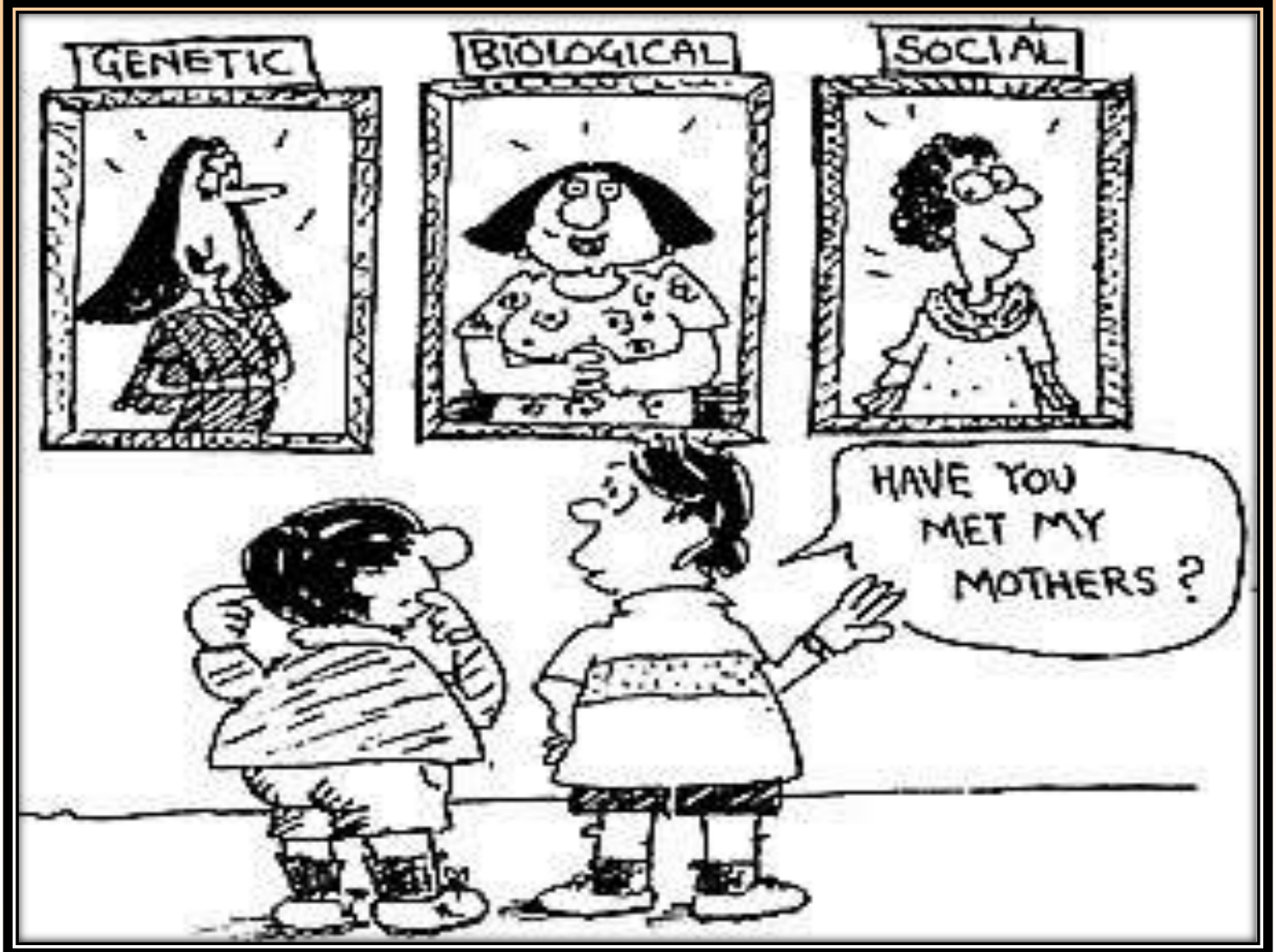
TIBBİ FOLKLÖR ÖRNEKLERİ-4

ABD’de Hıristiyan Bilimciler (*Christian Scientists*) adındaki bir tarikat, «inancın» bütün hastalıkların üstesinden geleceğine inandığı için (?!), her türlü tıbbi yardımı reddetmektedir!

Buna göre, böyle bir cemaatten bir çocuk apandisit olur ve anababası (ebeveyni) tıbbi yardımı geri çevirirse, Devlet müdahale ederek çocuğun yaşamını kurtarmalıdır.

Benzer yasal düzenleme Medeni Yasa’da vardır.

Annelerim : Genetik, Biyolojik ve Sosyal..

Daha iyi sağlık beklentisi??

- ❑ İnsanlardan, kendi çabalarıyla sağlık durumlarını daha iyiye götürmeleri beklenmemelidir. Çünkü çoğunda daha iyi bir sağlık durumunun olabileceği veya buna erişilebileceği düşüncesi yoktur.
- ❑ Hastalık, kaza veya ölümlerin çoğunun önlenebilir olaylar olduğu kolay kabul görmez! *Niçin acaba??*

İYİLİK

HASTALIK

SAĞLIK

KORUMA

GELİŞTİRME

SAĞALTIM

ESENLENDİRME

SAĞLIK HİZMETLERİ SÜREKLİ ve AYRILMAZ

BİR BÜTÜNDÜR. ASIL HİZMET SAĞLIKLIYADIR!

ÇİN DENEYİMİ..

Dışarıdan girişim (müdahale) ile insan psikolojisinde tepki oluşturmada (*reaksiyon formasyonu*) -ki eğitimde karşılaşılabilecek en önemli sorunların başındadır- bu yanlış yargılar değiştirilebilir, değiştirilmelidir de! Çin, 1.35 milyar nüfusuyla dünyanın en kalabalık ülkesidir.

Dar kaynaklarıyla geçinmenin en etkili aracı **EĞİTİM** ile «toplumsal Ekini değiştirme»dir.

ÇİN DENEYİMİ..

Yaklaşık olarak Yeryüzündeki 5 insandan 1'i Çin'lidir. Ülkenin dar kaynaklarını ulusa yetirmenin en etkin yolu; «*olumlu Ekin*»den geçmektedir. Dolayısıyla aşağıdaki şiir, **Toplum Ekin'inin** nasıl tıpkı bir oya gibi özenle, sabırla işlenerek olumlulaştırılacağına çarpıcı bir örnektir. Bir tek Çin'li, tek 1 pirinç tanesini bile kesinlikle telef etmemektedir; ulusa bu Ekin, eğitimle kazandırılmıştır.

METAFİZİKLE BAŞETME !?

İnsanlar aynı zamanda, doğa üstü olgulara karşı kendilerini korumak için sığınak aranişı içindedir ve **psikolojik savunma düzenekleri** (*mekanizmaları*) geliştirmektedirler.

Fiziksel olarak açıklayamadıkları olayları, hemen soyut kavramlar ve inanişlarındaki varlıklarla ya da kalıplarla, mistisizmle (*efsane, söylence*) açıklamaya çabalamaktadırlar.

İnsanlara, yaşamın güçlükleri ile başetmede

us ve bilimin öncülüğünde,

yeter psikolojik donanım sağlayacak bir eğitim

ve **toplumsal dayanışma** temeldir.

Boşınanlardan (hurafelerden) kurtulmak

Özellikle sağlıkla ilgili olanlar bakımından, doktorlara ve öteki sağlık çalışanlarına önemli görevler düşmektedir.

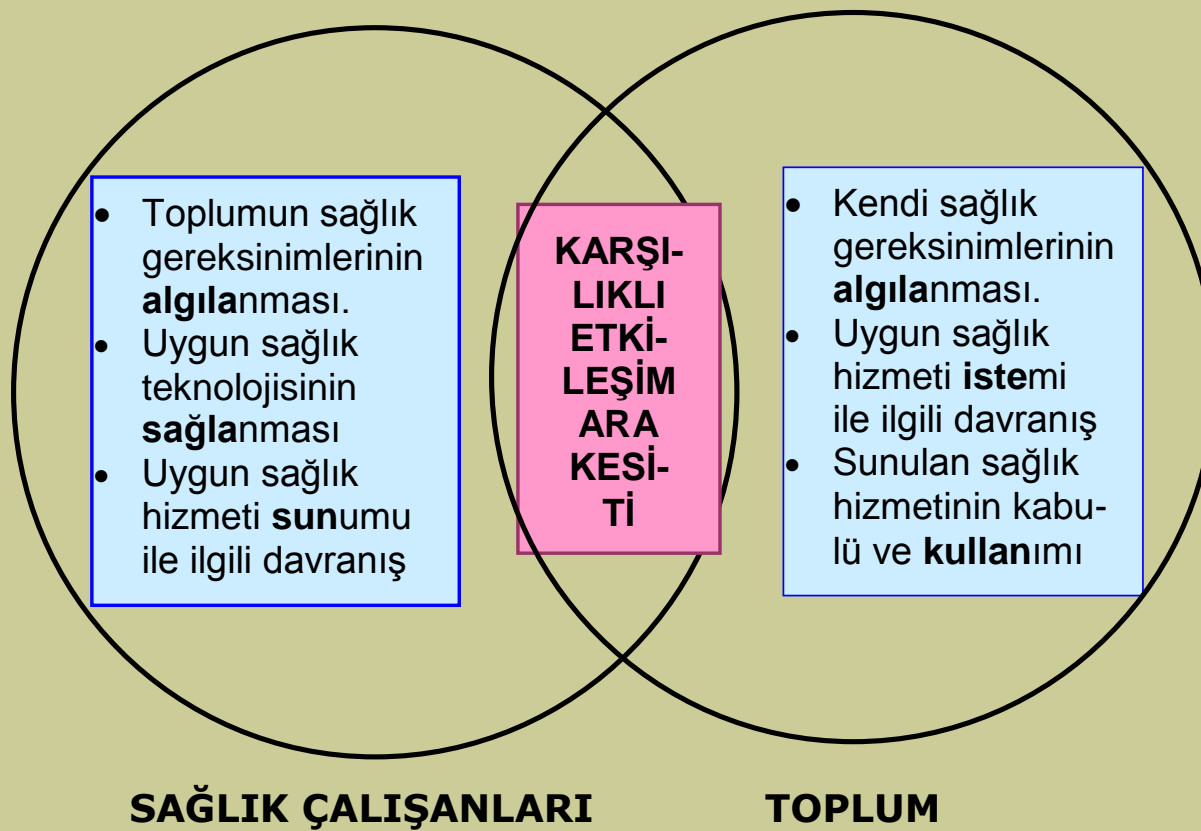
“**Sağlık ve toplumsal Ekin arasındaki etkileşimler**”i

çok iyi kavrayarak;

İnsanları incitmeden eğiterek, *us ve bilime dayalı yeni değerler* edinmesi sağlanmalıdır.

Bu hedef güç fakat olanaklıdır ve özellikle ülkemiz gibi dar kaynaklı ve geri bıraktırmış ülkelerde yaşamsal önemdedir. Böylesi **Ekin politikaları**, üstelik, Ulusal ekonomiye son derece ciddi kazanımlar sağlayacak *ekonomik bir yaklaşımdır..*

Sağlık Çalışanı ve Toplum Arasındaki Ekinsele Etkileşim.

Bu çizimi, değişik konular ve ortamlar için örnekler vererek iyice kavramaya çalışınız. Örn. etkileşim arakesitini kurumsallaştırmak için *katılımcı yönetimi* öngören hukuksal kuralların çıkarılması gerektiğini anımsayınız. 224 sayılı yasanın öngördüğü **Sağlık Ocakları Kurulları, İl ve İlçe Sağlık Meclisleri** bu mantıkla öngörülmüş ama temelde hekimlerin bilgi açığı yüzünden uygulan(a)mamıştır...

Hekimler, gelişmekte olan ülkemizde, birer «*toplum önderi*» olarak, sağlık hizmetlerinin yanı sıra, bu hizmetleri desteklemek üzere halkımıza sürekli sağlık eğitimi vererek «*olumlu bir sağlık ekini*» geliştirmelidir.

Dünya Obesite haritası.. Kültür'den bağımsız düşünülebilir mi??

Global Obesity

© Lovell Johns Ltd

% of adult population
classified as obese*

Source: World Health Organisation (WHO), 2012**.

*An obese adult is classified as having a BMI greater than 30.

**The map uses the latest available data which varies in year of data collection.

www.lovelljohns.com

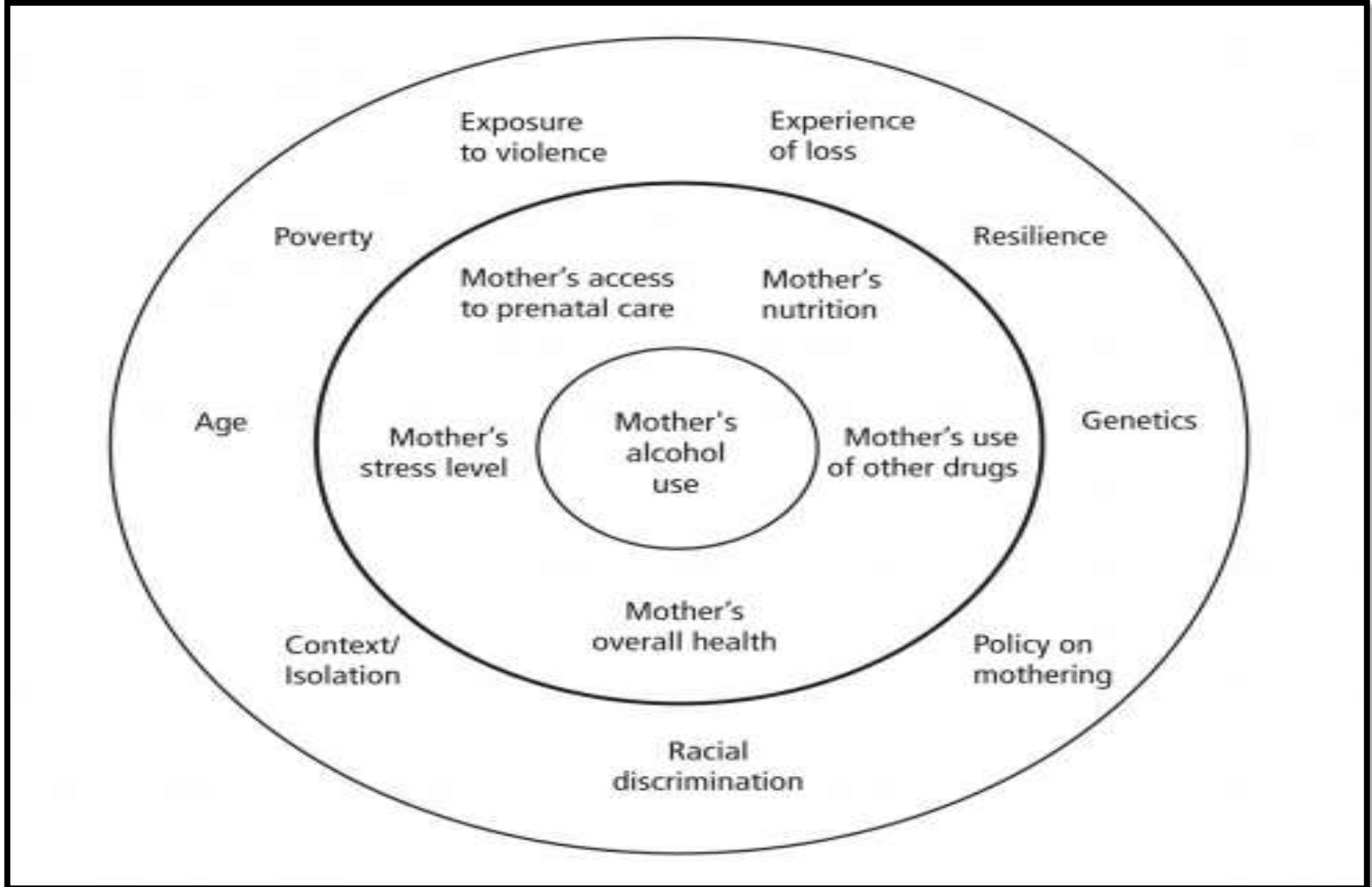

Olanakları iyileştirmek bu davranış kalıplarını kırmak için etkili olur mu??

SAĞLIK, ÇOK ETMENLİ BİR SİSTEMDİR !

- ◆ Hatta rahatlıkla söylenebilir ki;
sağlık ölçüsünde çok etmenli, çok sayıda etmenden etkilenen ve o ölçüde de çok olguyu etkileyen bir başka «sistem» yoktur.
- ◆ Söz konusu etmenlerin oldukça önemli bir bölümü, *ekinsel / toplumsal etmeler* kümesi olarak tanımlanmaktadır.

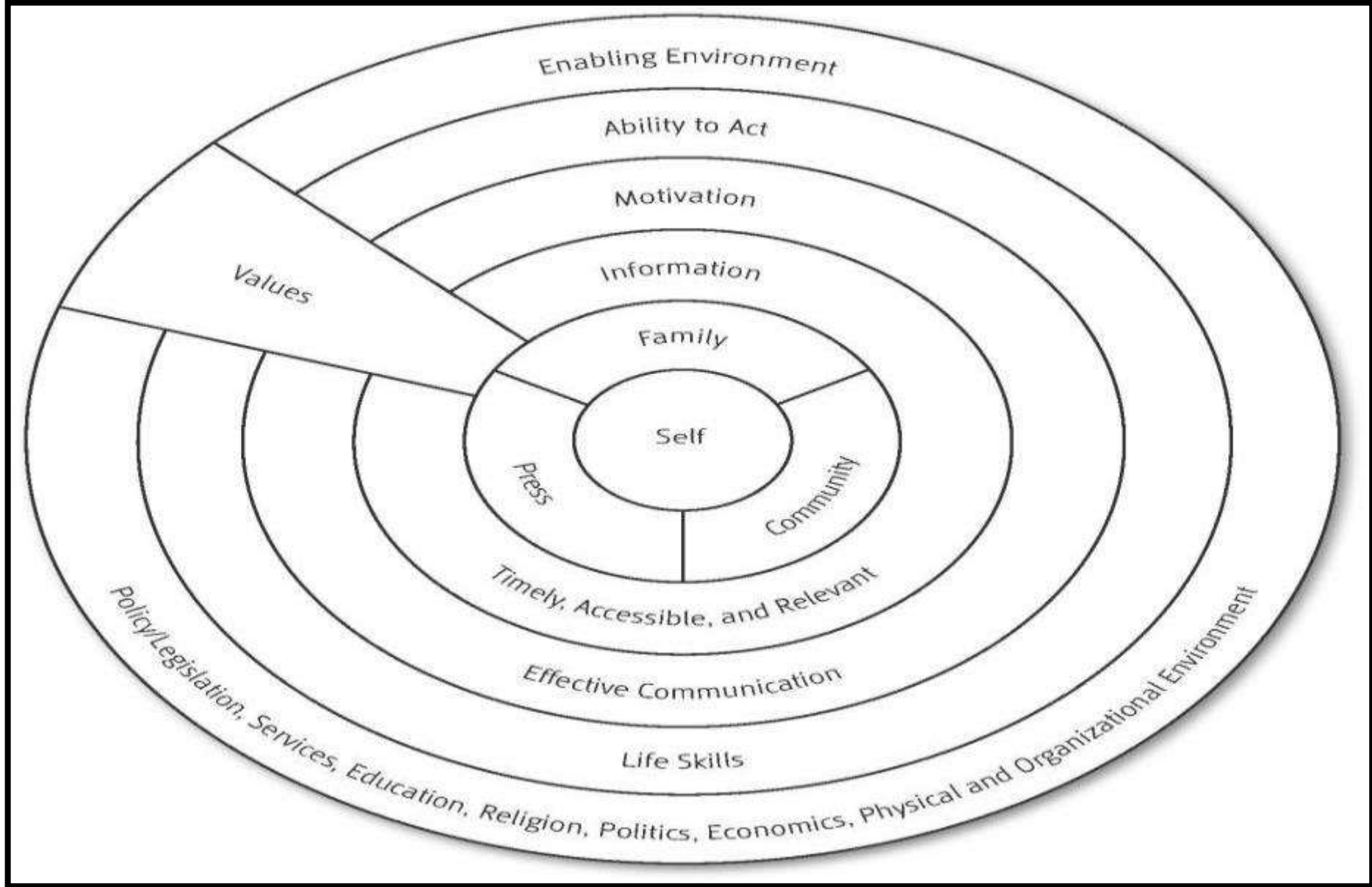
SAĞLIK, ÇOK ETMENLİ BİR SİSTEM..

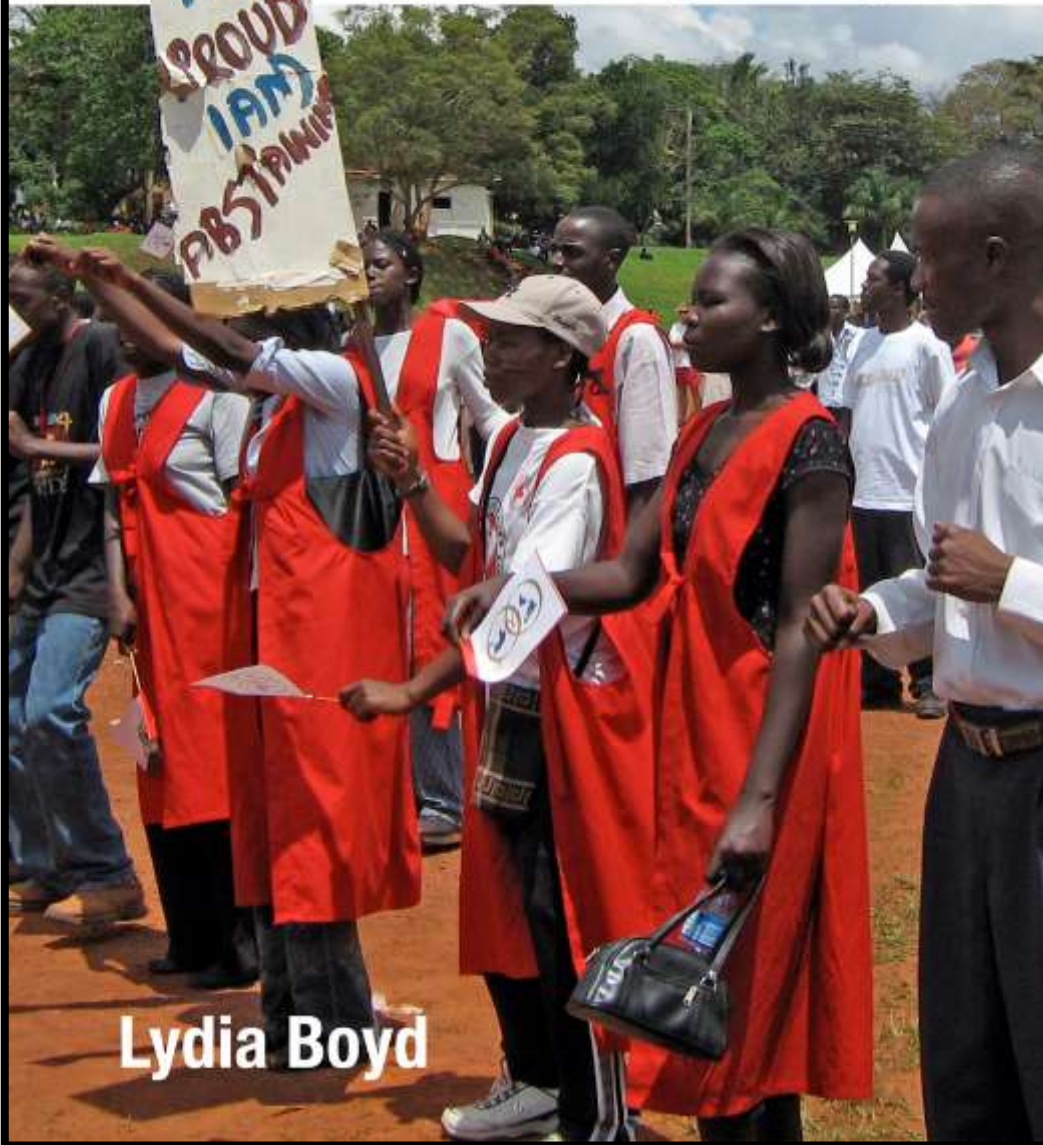
***İçmek ya da
içmemek?!
Ya 3. yol ??***

SAĞLIK, ÇOK ETMENLİ BİR SİSTEM..

PREACHING PREVENTION

Born-Again Christianity and the Moral Politics of AIDS in Uganda

Lydia Boyd

Uganda'da AIDS'ten korunmak için dua töreni..

İnsanın insanlaşması «Sosyalleşme» süreci ile toplumda, eğitimle olur. Karşı cinsle birlikte uygun yaşam deneyimleriyle olur; böylelikle «dürtü denetimi»ni öğrenir, yoksa öğrenemez, animal düzeyde kalır; acır, üzülür ve utanırız.. İnsanlara dürtülerinin tutsağı olmamayı öğretmek, «dürtü denetim bozukluğu»nu önlemek, uygarlaştırmak büyük ölçüde uygulamalı güzel sanatlar eğitimi ile kadın – erkek birlikte «olumlu ekin kazandırarak» olanaklıdır..

**«Eline, Beline, Diline sahip ol!»
Bektaşi ekininin ana eksenii..**

21. yy. Türkiye'sinde hacamat, sülük uygulamasına izin verildi! Kültüre saygı mı?!?

ATATÜRK'ÜN Kültür kaynağı :

«Yaşamda en gerçek yol gösterici us ve bilimdir.

Us ve bilim
dışında yol gösterici aramak aymazlıktır, sapkınlıktır.»

ATATÜRKÜN KÜLTÜR ANLAYIŞI

Atatürk'ün “Kültür ya da uygarlık” anlayışı, benimsediği öncüllerle yöneldiği hedefler açısından:

- a) Tarihsel gerçekçidir,
- b) Ussal (*Akılcı*) ve bilimcidir,
- c) Kavram ve kapsamda bütüncüdür,
- d) Evrimci ve yenilikçidir
- e) Çağdaş ve Batılıdır
- f) Milliyetçi değil Ulusçudur.

Sonuç...

- Günümüz teknoloji ve bilim çağında; milyarlarca insan, hala boşınanların (*hurafelerin*) etkisinden kurtulabilmiş değil. Kaynağı Milat'tan önceki uygarlıklara dek uzanan batıl inançlar, dünya bilgi ve mantık çağını yaşarken bile cahil ya da "eğitilmiş" (?) sayısız insanı olumsuz etkisi altında tutmaya devam etmekte. Kimi çevreler bu kısır yapının sürdürülmesi için *Tarikatları, Tekke, Türbe, Zaviye* vb. inanç merkezleri olarak savunuyor.

S o n u ç ...

- Sağlık ile toplumsal, ekonomik ve Ekinse (Kültürel) ögeler arasında *doğrudan, birincil* bir ilişki vardır. Hatta bu 3 öge, hastalıkların ön düzlemdeki Fiziksel, Kimyasal ve Biyolojik hastalık «*eksik neden*» lerini gerçekte hastalık etmeni kılan ana ögelerdir.
- *Sağlık ile toplumsal, ekonomik ve Ekinse ögeler arasında doğrudan varolan neden - sonuç ilişkisi, bilimsel yöntemlerle incelenmelidir, incelenebilir.*
- Özellikle Ekinse ögeler ve sağlık ilişkisi **Tıbbi Antropoloji**'nin konusudur. **Sağlık Antropolojisi**, sağlıklı toplum üretmek için sanıldığından daha etkili bilimsel araçlar sunmaktadır; yararlanılmalıdır.

S o n u ç ...

THE LANCET

“The systematic neglect of culture in health and health care is the single biggest barrier to the advancement of the highest standard of health worldwide.”

www.expo.nhs.uk | 2-3 September 2015 | #Expo15NHS

Conclusion

- Both sociology and psychology are now well established as part of multi-disciplinary public health and are increasingly forging new partnerships with anthropology, social policy, and geography in studying public health issues.
- sociological investigation remains the worldwide concern with socioeconomic and gender inequalities in health, often manifest through inequities of access to healthcare, in particular for ethnic minorities, refugees and older age.
- Another increasing policy focus is the importance of health promotion and health education based on behaviour change techniques to achieve risk reduction through life style change and for chronic disease management.

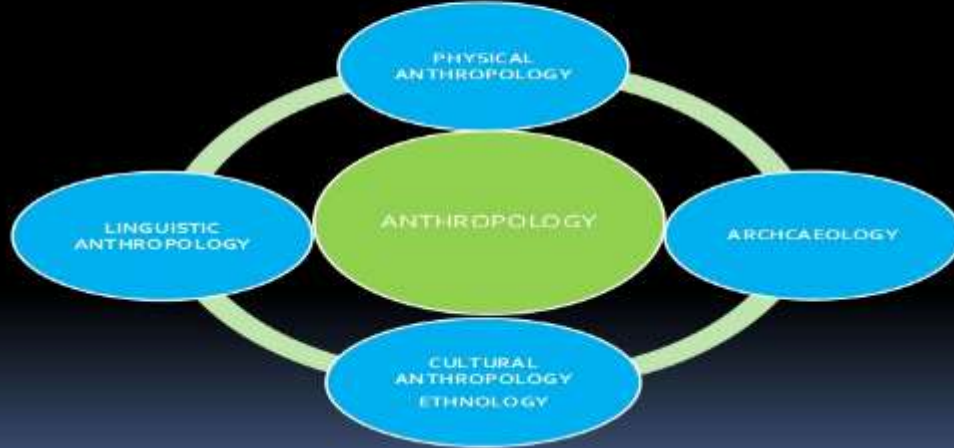
Özet..

- Bu derste, 2 yönlü çok etmenli bir «sistem» (*etkilenen ve etkileyen*) olarak Sağlık olgusunun başlıca belirteçlerinden biri olan **Toplumsal Ekin (Kültür)** konusu işlenmiştir.
- Ekin (Kültür) çok sayıda (160+!) tanımı olmakla birlikte, Taylor'un tanımına göre;
- “*Ekin, toplumun bir üyesi olarak kişi tarafından kazanılmış bilgi, inanç, sanat, yasa, ahlak, gelenek ve öbür yetenek ve alışkanlıklar bütünüdür.*”
- Özellikle **Sanayi Devrimi** süreçlerinde toplumsal dokuda gerçekleşen çok hızlı ve köklü dönüşümler **Sosyoloji ve Antropoloji**'nin gelişimine yol vermiştir.

Özet..

- *Tıbbi Antropoloji, Sosyal Antropolojinin bir alt dalıdır. Sosyal Antropoloji, kültürleri inceleyen bir bilim dalıdır. **Kültür, bir toplumun yaşama biçimidir.** Açık bir anlatımla; Kültür bir toplumun üyelerinin düşüncelerini, davranışlarını, ibadetlerini, giyimlerini, evlenme ve gıda hazırlamalarını, hastalarını tedavi ettirmelerini, ölümlerini nasıl gömdüğünü gösteren öğelerin tümüdür (Elmacı, Nuran).*

Anthropology: The Four Subfields

Özet..

- **Medikal antropolojinin çalışma alanları** kimi kaynaklarda biyomedikal bilimlerin uygulamasını etkileyen ekonomik, sosyal, politik etkenlerin incelenmesi olarak tanımlanırken; gelişmekte olan ülkelerde sınırları daha dar tutulmakta, **sağlık hizmetlerinin** kabulünü etkileyen inanışlar, değerler ve uygulamalar gibi yerel tutumların incelenmesi olarak belirtilmektedir.

<http://www.cudenver.edu>

Özet..

- Yine konu ile ilgili kaynaklarda **Medikal antropolojinin ilgi alanları** Etno-Tıp incelemeleri, Epidemiyoloji, Ana-Çocuk Sağlığı, Nüfus, Beslenme, Sağlık ve hastalıkla ilgili gelişmeler, Sağlık kurumları, Sağlıkçılar, İletişim sorunları, Sağlık politikaları olarak gösterilmektedir.

(<http://www.cudenver.edu>)

“Never doubt that a small group of thoughtful committed citizens can change the world: indeed; it's the only thing that ever has.”

— Margaret Mead

Özet..

- **Tıbbi Antropoloji / Sağlık Antropolojisi,** 20. yy'da Tıp Fakültelerinde «*Tıbbi İnsan Bilimleri*» (*Medical Humanities*) Bölümleri olarak yer almıştır.
- «*İnsan ve davranışı*», Antropolojinin başlıca tematik alanıdır. Bu davranışların önemli bir bölümü de kişi ve toplum sağlığı ile doğrudan - dolaylı ilgilidir. Bu bakımdan Tıbbi Antropoloji / Sağlık Antropolojisi, Genel Antropoloji'nin ağırlıklı bir alanını oluşturur.
- **Halk Sağlığı Uzmanlık Alanı,** Sağlıklı Toplum yaratmak için tüm tıp dallarının uyumlu çalışmasını gözeten bir orkestra şefliği sorumluluğundadır. Bu Şef, toplumun sağlığını etkileyen tüm etmen kümelerini yönetmelidir.

Töre cinayetleri, çocuk gelinler, berdel vb. Ekin kalıplarına göndermedir...

Demokrasinin gelişmediği ülkelerde

“Adalet, intikamın törensel biçimidir.”

STEPHEN HECQUET

*" Cehennem en karanlık yerleri
Bunalım (kriz) dönemlerinde
yansız kalanlara ayrılmıştır.
Tehlikeli zamanlarda
harekete geçmemekten
daha büyük günah yoktur."*

Dante ALIGHIERI

Dante Alighieri

Floransa, 1265 - 1321

Geleceğin sağlık alışanları;
Kültür'n sağlık hizmetleri, toplumsal güneş, hastaların sağaltımı ve onlardan korunmada yerini, işlevini.. daha iyi kavrayacaklardır..

Kaynaklar (seçilmiş, metinde geçenlere ek..)

1. <http://www.medanthro.net/>, 12.2.14
2. Sağlık Antropolojisi (Diyarbakır Örnekleri). Nuran Elmacı, Siyasal Kitabevi, 2013
3. 21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji. Daniel G. Bates, İstanbul Bilgi Üniv. Yayını.
4. 50 Soruda Antropoloji. Sibel Özbudun - Gülfem Uysal. Bilim ve Gelecek Kitaplığı
5. Antropoloji : İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış. Conrad Phillip Kottak, Ütopya Yayınevi
6. Sosyal Antropoloji ve İnsanın Kökeni. Alan Barnard, Boğaziçi Üniversitesi Yay.
7. Anthropology & Public Health. Bridging Differences in Culture and Society. edited by Robert A. Hahn and Marcia C. Inhorn, New York, Oxford University Press (2nd ed, 2009).
8. <http://www.aaanet.org/>.. American Anthropological Association (AAA), 12.2.14
9. İnsan ve Kültür. Bozkurt Güvenç. Remzi Kitabevi, 1984.
10. <http://www.bioanth.org/>, 12.2.14
11. Duyar, İzzet. Eleştirel Medikal Antropoloji Toplum ve Hekim. 21(1):17–20 (2006)
12. Elmacı, N. Tıbbi Antropolojinin Araştırma Alanları ve Toplum Sağlığına Katkısı. http://www.antropoloji.net/index.php?option=com_content&view=article&id=154:tibbi-antropolojinin-calisma-alanlari&catid=82&Itemid=475, erişim : 12.2.14
13. Saltık, A. Sağlık ve Kültür Etkileşimi. <http://ahmetsaltik.net/2012/06/04/saglik-ve-kultur-etkilesimi-interaction-of-health-and-culture/>, 12.2.14
14. Saltık, A. Beritan Göçeri 15-49 Yaş Grubu 158 Kadını Kapsayan Mediko-sosyal Bir Çalışma. T.Ü. Tıp Fak. Dergisi. 5: (1); 95-106 (1988). (2. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Bildirisi, Antalya-1988)
15. www.antropoloji.net

Teşekkürler..

www.ahmetsaltik.net
AÜTF Halk Sağlığı AbD
profsaltik@gmail.com

Bu sunu; **SAĞLIK SOSYOLOJİSİ** sunumumuzla birlikte okunmalıdır.